HET LAND VAN AALST

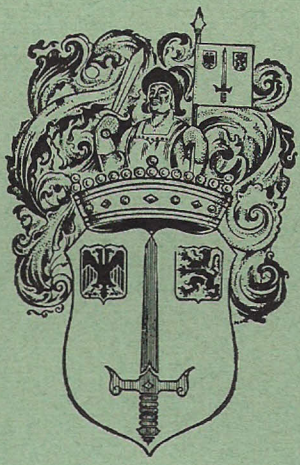

TIJDSCHRIFT VAN DE
HEEMKUNDIGE VERENIGING « HET LAND VAN AALST »

JAARGANG XVII, 1965 — NUMMER 2

De Denderstreek

Sociologische schets van een historische ontwikkeling

Deel I : DE VROEGERE POLITIEKE VERDELINGEN

Binnen het gemeenschappelijk geografische raam van de Denderstreek, zoals dit in deze studie omschreven werd, stelt men van noord naar zuid en van oost naar west, een vrij grote verscheidenheid vast. De Denderstreek is een mozaïek van sub-streken die door de loop van de Dender verenigd worden. De staatkundige indelingen der middeleeuwen stelden tegenover de geografische eenheid, verschillende politieke entiteiten, waarvan bovendien het zwaartepunt niet altijd in de Denderstreek zelf gelegen was.

Het grootste deel ervan behoorde tot, wat tot het einde der XVIIIde eeuw, het **Keizerlijke of het Allodiale Vlaanderen** genoemd werd. De westelijke en zuidelijke begrenzing van het Keizerlijke Vlaanderen kwam ongeveer overeen met de huidige grenzen van Oost-Vlaanderen. Zoals Oost-Vlaanderen nu, omvatte het slechts een deel — hoewel het grootste — van de Denderstreek. Globaal genomen maakte het grondgebied tussen Dender en Schelde deel uit van het Keizerlijke Vlaanderen.

Dit deel werd in de XIde eeuw door de graaf van Vlaanderen veroverd op deze van Henegouwen. Het werd onderscheiden van «Kroon-Vlaanderen» dat tussen de Schelde en de zee gesitueerd was. Door dit dubbele bezit en als gevolg van de in het Verdrag van Verdun (943) gemaakte verdeling, waren de graven van Vlaanderen, zowel leenman van de koning van Frankrijk, als van de Keizer. Zij wisten dit dan ook ten hunnen voordele aan te wenden. De scheiding tussen de twee delen van Vlaanderen begon minder scherp te worden vanaf de regering van Karel V. Bij het Verdrag van Kamerrijk (1529) verkreeg hij van Frans I, dat deze verzaakte aan zijn rechten op het «Kroon-Vlaanderen». Bij de Transaktie en het Verdrag van Augsburg (1548) verzwakte hij de banden die onze provincies aan het Keizerrijk bonden. De godsdienstoorlogen verbraken tenslotte deze banden

helemaal. In 1607 weigerde Aartshertog Albert de vazalliteit tegenover het Keizerrijk (nog langer) te erkennen. Vanaf dit ogenblik werd het onderscheid tussen de twee Vlaanderen nog slechts formeel gehandhaafd. Zij werden op dezelfde wijze beheerd en als een geheel behandeld onder de jurisdiktie van de Raad van Vlaanderen.

Het **graafschap Aalst** dat ons speciaal interesseert, daar het het grootste deel van 't Allodiale Vlaanderen omvatte, was onderworpen aan de jurisdiktie van het «Graefelijck Leenhof ten Steene 't Aalst», voorgezeten door de baljuw van het «Land» van Aalst. Het bevatte vijf grote Heerlijkheden die de vijf leden vormden van het «Land», een zeker aantal van «diversche prochiën» die zelf verdeeld waren in twee groepen van dorpen : «'s graven propren» en «servitie-plaetsen». In het zuiden vormden twee baronnieën en enkele dorpen ten zuiden van St.-Lievens-Esse en van Nederhasselt binnen het kader van het graafschap Aalst, het grondgebied van Geraardsbergen. Gans het land van Aalst struktureerde zich op deze wijze rond twee rivaalsteden, Aalst en Geraardsbergen. (Vandaar de benaming gegeven aan het graafschap Aalst : «de twee steden en 't Land van Aalst») (1).

Ten noorden van het land van Aalst strekte zich het **«Land» van Dendermonde** uit. Het omvatte een zeker aantal gemeenten aan weerszijden van de Schelde, gaande van Lebbeke en Moerzeke tot Laarne (2). Door opeenvolgende huwelijken kwam de Heerlijkheid tijdens de tweede helft van de XIIIde eeuw in handen van de graven van Vlaanderen. Oorspronkelijk was het echter een vrij erfleen. Hierin rekening houdende met het verschillend regime van erfopvolging, maakte men ook nog een onderscheid tussen de leengoederen van de linker- en deze van de rechter Scheldeoever (3).

Ten oosten van de Dender strekte zich het **hertogdom Brabant** uit. Op het stuk Brabants grondgebied dat ons hier interesseert vinden we van noord naar zuid verschillende belangrijke Heerlijkheden. Eerst is er de Heerlijkheid Buggenhout opgericht in 1658, vervolgens en veel belangrijker de baronnie van Asse, markizaat geworden in 1663.

Het **markizaat van Asse** is een oude heerlijkheid op de baan van Brabant naar Vlaanderen en het speelde een grote rol als bufferstaat. Vandaar het belang dat de hertogen aan Asse hechten. De wens om de macht van de grote feodalen van het hertogdom binnen zekere perken te houden, droeg er ook toe bij om de plaats te ontwikkelen.

Meer ten zuiden strekte zich de zeer belangrijke **Heerlijkheid van Gaasbeek** uit. Dit dorp, gesitueerd aan de uiterste grenzen van het

---

(1) Voor de strukturering van het graafschap Aalst cfr. de LIMBURG-STIRUM TH. — **Coutumes des deux villes et Pays d'Alost** (Alost et Grammont). Bruxelles, 1878, pp. I-XLIII.

(2) Voor de strukturering van het Land van Dendermonde cfr. de LIMBURG-STIRUM TH. — **Coutumes de la Ville de Termonde.** Bruxelles, 1896, pp. I-III.

(3) WAUTERS A. — **Histoire des environs de Bruxelles,** t.I., Bruxelles, 1855, pp. 434-458.

grondgebied dat voor onze studie weerhouden werd, vertoonde oorspronkelijk geen enkele speciale karakteristiek, maar de hertogen van Brabant kozen deze plaats uit om er een grote versterking op te richten, ten einde hun grondgebied te verdedigen in het zuidwesten, tegen Vlaanderen en Henegouwen. Inderdaad, beheerst deze plaats de toegangswegen komende van Ninove, Edingen en Halle. Later, wanneer dezelfde prinsen terzelfdertijd over verschillende staten heersten, werd de rol van Gaasbeek omgekeerd. De versterking werd in hun handen een strategisch punt, om de stad Brussel te kontroleren. En zo zien we dan ook dat de brusselse gemeentenaren niet aarzelden de versterking te vernielen, wanneer ze daartoe de gelegenheid hadden. Ze werd echter telkens heropgericht. In de XVIde eeuw was Gaasbeek, samen met 16 dorpen, een hoofdmeierij (4).

Het zuid-oosten van de Denderstreek tenslotte — **het baljuwschap Edingen** — was henegouws grondgebied. Vanaf het ogenblik dat Henegouwen in bezit geraakte van dit grondgebied werd het een strategische positie om de toegang van het graafschap langs het noorden te kontroleren. In 1167 werd er een kasteel gebouwd en begon er zich een dorp met verspreide huizen te ontwikkelen. Het baljuwschap dat in de XIIIde eeuw ingericht werd, groepeerde 16 gemeenten, 13 gehuchten en heerlijkheden samen met de stad Edingen en dit, tot het einde van de XVIIIde eeuw (5).

Deel II :
HET OUDE EKONOMISCH PATROON

1. DE STEDEN EN HET PLATTELAND.

De **steden** gesitueerd in het geografisch kader van de Denderstreek en die aan dit geheel van politieke onderverdelingen een zeker dynamisch aspekt gaven, zagen hun belang groeien samen met de ekonomische opbloei van de streek. In de middeleeuwen waren zij steden van sekundair belang; aan het einde van de middeleeuwen en het begin van de moderne periode kregen zij belang in de mate zij ekonomische funkties uitoefenden. Het evolutieschema is grosso-modo hetzelfde voor gans de streek.

De vlasindustrie welke aan de Denderstreek op een bepaald ogenblik haar grootste opbloei verleende is essentieel een rurale en artisanale industrie. Dit is de reden waarom de geschiedenis van de streek er een is van een zone, met een oude en belangrijke landbouw-

(4) WAUTERS A. — o.c., t.I., pp. 123-178.

en ambachtelijke aktiviteit en met sterk rurale kenmerken. Veel meer dan de steden, heeft **het platteland** aan de streek haar rijkdom verleend.

2. HET BEGIN VÀN HET EKONOMISCH LEVEN.

Lange tijd was de streek bedekt met grote wouden, vooral in het zuiden en in het zuid-westen. **In de periode van de VIIIste tot XIde eeuw, vinden we de eerste namen van de huidige gemeenten vermeld. In de XIIde eeuw komen er meer.** Deze beweging liep parallel met de ontwikkeling van de landbouw en de verder schrijdende ontginningen. Door de wijze waarop de Denderstreek gesitueerd is tussen Vlaanderen, Henegouwen en Brabant zag zij haar ekonomisch leven beïnvloed en gedetermineerd door de respektievelijke politieke en ekonomische evoluties dezer drie streken. Wanneer tijdens het begin der middeleeuwen in «Kroon-Vlaanderen» de lakennijverheid zich ontwikkelt te Valenciennes, te Sint-Omaars, te Doornik, Ieperen en Brugge in het kader van de internationale handel, neemt de Denderstreek daaraan bijna geen deel. Geen enkele lokaliteit van de streek kan inzake belangrijkheid wedijveren met deze steden, waar zich sedert het einde van de XIde eeuw een jaarlijkse cyclus van jaarmarkten ontwikkelde (Ieper, Brugge, Torhout, Rijsel en Menen).

Het verschil tussen de twee delen van Vlaanderen is dus zeer groot op dit tijdstip, hoewel het toch niet uitgesloten is, dat de ekonomische bloei van Kroon-Vlaanderen een zekere weerslag gehad heeft op het Keizerlijke Vlaanderen. Het is mogelijk dat deze ekonomische opbloei een rol heeft gespeeld in de ontwikkeling van de steden van Keizerlijk Vlaanderen, daar er op het einde van de XIde eeuw in Kroon-Vlaanderen vele kleine steden ontstaan als gevolgd van de hoofdaktiviteiten van de weefnijverheid in de grote steden. Tot in het midden van de XIIde eeuw waren het echter voornamelijk de steden van franssprekend Vlaanderen die aktiefst waren. Het is slechts in de XIIIde eeuw dat deze uit noordelijk Vlaanderen de hoofdrol overnemen (6).

Op dit ogenblik staan de **Brabantse steden,** waarvan het ekonomisch ontwaken dateert van de XIIde eeuw, nog aan het beginpunt van hun ontwikkeling. Dit verschil zowel in de ruimte als in de tijd verklaart de vertraging waarmee de Denderstreek haar intrede doet in de ruil-ekonomie op lange afstand, dit wil zeggen in het bereiken van een gespecialiseerde produktie.

Brabant dat geen enkele grote waterweg bezat, begon een specifieke transitstreek te worden tussen de valleien van de Rijn en van de Maas enerzijds, en de vallei van de Schelde en de Noordzee ander-

---

(5) MATTHIEU E. — **Histoire de la ville d'Enghien.** Mons, 1876, pp. 36-37 en 275-277.

(6) Voor de geschiedenis der vlaamse lakennijverheid, cfr. LAURENT H. — **Un grand commerce d'exportation : la draperie.** Bruxelles, 1935, pp. 1-46 passim.

zijds, en dit vanaf het einde van de XIde eeuw. In de XIIde eeuw, neemt het hertogdom hoe langer hoe meer deel aan de internationale handel. Maar het is slechts van in de 2de helft van de XIIIde eeuw dat de handel werkelijk belangrijk wordt. Op het einde van de XIIIde eeuw begint het Brabantse laken een concurrentiële betekenis te hebben voor het vlaamse, en dit zowel in Duitsland als in Frankrijk. Een ganse reeks steden ontwikkelt zich langs de grote verkeersaders in Brabant : Sint-Truiden, Zoutleeuw, Tienen, Leuven, Vilvoorde en Brussel. De meeste zijn gesitueerd op het kruispunt van de wegen en een waterweg. De hertogen van Brabant, die zich bewust waren van de voordelen die zij uit dit handelsverkeer konden trekken, kontroleerden systematisch de weg.

Het deel van de landweg tussen Brussel en Vlaanderen, is verantwoordelijk voor de eerste ekonomische bloei van de Denderstreek. Van Brussel ging de weg ofwel naar Dendermonde in het noordwesten, om van daar de Schelde te volgen, ofwel direkt naar Gent, over Aalst. Reeds in de XIIde eeuw signaleerde de kroniek van de abdij van Affligem het belang van het handelsverkeer op deze plaats. Het lijkt wel dat deze ekonomische bloei van de Denderstreek, tenminste voor wat betreft het lager gedeelte, moet gesitueerd worden in het laatste kwart van de XIIIde eeuw. Inderdaad vindt men tussen 1278 en 1326 Brabantse handelaars die de Engelse markten aandoen en waarvan sommigen familienamen droegen die ontleend zijn aan bepaalde gemeenten die ongeveer op de handelsweg Brussel-Aalst-Gent liggen : Jan en Rudolf van Hamme, Boudewijn en Pieter van Asse, Jan van Essene, Hennekin en Gerard Van Hopstadke (Hofstade). In 1297 vinden we een Hendrik van Asse die handelaar is te Brussel en waarvan 26 stukken lijnwaad, bestemd voor de broer van de koning, Charles de Valois, aangeslagen werden te Parijs.

Later, in het 2de kwart van de XIVde eeuw (tussen 1326 en 1356), vinden we tussen de Branbantse handelaars die in Engeland vertoeven nog een zekere Jan van Meldreye of van Maeldre (Meldert). Of ze nu geklasseerd worden tussen de Brabantse dan wel de Vlaamse handelaars heeft hier weinig belang. Essentieel is, dat hun familienamen de belangrijkheid van de handelsweg als positieve faktor in de evolutie van de streek in het licht stellen.

1) Naargelang de verbinding tussen Brabant en Vlaanderen het ekonomisch leven in het lagere gedeelte van de Dendervallei stimuleerde, heeft zij waarschijnlijk de handel langs de rivier in het midden en hoger gelegen gedeelte van de vallei begunstigd.

Sinds het midden van de XIIIde eeuw oriënteerde de Vlaamse en zelfs de Brabantse lakenhandel zich meer en meer naar de markten rond de Middellandse zee. Voordien was hij vooral gericht naar landen aan de Noordzee en de Baltische zee. De wegen naar de markten in het zuiden gingen ofwel van Ieper, Brugge of Gent naar Rijsel, ofwel van Brussel langs Halle, Zinnik, Bergen naar Valenciennes. Men stelt vast dat, ten opzichte van de Denderstreek, deze wegen of te veel naar het oosten, of te veel naar het westen liggen. **Er was**

wel een verbindig, maar die was van veel minder belang : namelijk deze welke van Brussel naar Doornik liep, over Edingen.

2) De weg Brussel-Edingen-Doornik speelde een zekere rol in de ontwikkeling van landbouw en ambachtswezen in het noord-westen van Henegouwen. De produktie van deze streek, bestemd voor Vlaanderen, werd gedeeltelijk geëxporteerd langs de Dender, o.a. was dit zo voor het vlas. Zoals de baan Brussel-Gent over Aalst en Dendermonde, had de baan Brussel-Doornik over Edingen en Aat gevolgen voor de trafiek op de Dender.

Dank zij deze verbindingen en de ontwikkeling van de vlaamse handel met het zuiden, vinden we de voornoemde Hendrik van Asse in 1221 te Parijs terug. In dit kader wordt op het einde van de XIIIde eeuw, laken uit de streek van de Dender gesignaleerd op de Parijse markten en in de toldiensten, en worden er handelaars van Dendermonde, Geraardsbergen en Edingen opgemerkt tussen de Brabanders (1296-1297) (7).

Het is toch belangrijk twee dingen te laten opmerken. Vooreerst zijn de steden van de Denderstreek secundaire centra, vergeleken met de grote steden van de lakenhandel in Vlaanderen en Brabant. Vervolgens stelt men vast dat de periode waarop deze ontwikkeling betrekking heeft en de groep waarin men de handelaars van de Dender terugvindt, aanduiden dat voornamelijk **Brabant,** meer dan Vlaanderen, de streek in het internationale ekonomische leven binnenleidt en dit niettegenstaande de bestaande politieke banden met Vlaanderen.

3. DE EKONOMISCHE PRODUKTIE.

A. DE LAKENNIJVERHEID.

Het begin.

In het begin van de XIVde eeuw zijn de lakenweverijen van de Dender zeer voorspoedig en hun produkten bereiken de Italiaanse markt langs de Brabantse handel om. De machtige maatschappij der del Bene van Florentië koopt, door bemiddeling van haar agent te Brussel, laken te Aalst. De «Alberti», een andere grote Florantijnse maatschappij, koopt daar in 1306 een lot van 2.000 stuks Dendermonds laken. Tussen 1318 en 1322 verkopen de del Bene aan de Bardi Aalsters laken en in augustus 1320 eveneens aan een zekere Banchelto Angelotti, met het doel dit te verkopen op de jaarmarkt van Salerno (8). Indien we er tevens rekening mede houden dat in deze periode (XIVde eeuw) ook aan de andere zijde van de bestudeerde streek, namelijk te Oudenaarde, «een graaf der handelaars» verschijnt (9), dan kunnen we gerust veronderstellen dat **in de XIVde**

(7) LAURENT H. — **o.c.,** pp. 132-133.
(8) LAURENT H. — **o.c.,** pp. 186, 196-197.
(9) LAURENT H. — **o.c.,** p. 235, nota 7.

eeuw de vallei van de Dender profiteert van de internationale expansie van de lakenhandel.

Hierbij komt in de XIVde eeuw nog het groeiend belang van de landweg in de transithandel tussen Engeland en het Rijnland. Het goederenvervoer had tot dan toe voor een groot deel de loop van de Rijn gevolgd in het noorden van het Hertogdom Brabant. Dit werd echter hoe langer hoe moeilijker door de vele oorlogen tussen de riviervorsten en vooral veel kostelijker, daar elk van deze riviervorsten er zijn doorvoerrechten aan toevoegde. Het oprichten van 2 verplichte stapelplaatsen, de eerste te Keulen op de Rijn en de andere te Dordrecht op de Maas versterkte nog het belang van een direkte landverbinding tussen Keulen en Brugge (10). Dat dit alles de handel van Aalst ten goede moest komen spreekt wel vanzelf.

De krisis.

Op het ogenblik dat er op deze wijze voorspoed schijnt te heersen in de Denderstreek, is de lakennijverheid eigenlijk reeds in een krisisperiode geraakt in Vlaanderen. Vanaf het midden van de XIIIde eeuw ontstaan er in de steden sociale moeilijkheden. De immigratie wordt beperkt door wederzijdse overeenkomsten tussen de steden (1249-1274). Bij het einde van de XIIIde eeuw veroorzaakt de dalen der lonen, stakingen en er ontstaan opstanden tegen de rijke gildenhandelaars.

De sociale revolutie van 1302 brengt echter ook de ambachten samen met de gilden aan het hoofd van de vlaamse steden. Op dit ogenblik is het hoogtepunt van de lakennijverheid voorbij, vooral in franssprekend Vlaanderen, terwijl in het noordelijke deel van Vlaanderen, de steden nog gedurende driekwart (1375) van de XIVde eeuw aan de ondergang van de lakennijverheid weerstaan.

Tijdens deze veertiende eeuw is de lakenindustrie overal in een tussenstadium geraakt, tussen privé-artisanaat en staatsindustrie in. Overal doet men pogingen om de stedelijke industrie te reglementeren en in de verschillende steden heerst er een sterk partikularistische geest die in een konkurrentiële positie tot elkaar staan. De grote steden manifesteren allen dezelfde tendens : de konkurrentie van de kleinere steden zoals Oudenaarde en Geraardsbergen, evenals die van het platteland te vernietigen. Meer en meer kwam het voor dat men strafexpedities stuurde naar het rond de steden liggend gebied (11).

In 1314 organiseerden de Gentenaren, op basis van hun privilegieën, zulke expedities naar Assenede, Dendermonde en Zottegem; in 1315 naar Gavere, Velzeke en Boechout; in 1316 naar Gavere, As-

---

(10) STURLER J. — **«Die Niederlandisch-rheinischen Wirtschaftsbeziehungen in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts»** in **Jahrbuch der Arbeitsgemeinschaft der rheinischen Geschichtsvereine.** T. II, Dusseldorf, 1936, pp. 90-95 passim.

(11) cfr. VAN WERVEKE H. — in **Algemene Geschiedenis der Nederlanden.** T.III. Utrecht-Antwerpen, 1951, pp. 14-15.

senede en Boechout. Verder waren er nog expedities in 1322 en 1324. Tussen 1326 en 1331 gaan zij naar Wetteren, Schellebelle, Assenede, Boechout, Lokeren, Daknam, Vinderhoute, allemaal gemeenten die gesitueerd zijn in of rond de Denderstreek zoals ze hier bestudeerd wordt. Eenzelfde verschijnsel deed zich voor in het Brugse en in het Ieperse. In de tweede helft van de XIVde eeuw vermenigvuldigde Gent zijn expedities in de zone die begrepen was tussen de drie en de vijf mijlen rond de stad (12). Later, in 1420, trachtte Dendermonde de lakennijverheid in het omringende platteland te vernietigen.

Keizerlijk Vlaanderen dat slechts secundaire steden telde, werd onrechtstreeks onderworpen aan de voorwaarden en aan de belangen van de grote steden van het Kroonvlaanderen. Dit is tenminste wat de haast van de handelaars uit de Denderstreek om zich in het Brabantse te integreren, schijnt aan te tonen. Bovendien waren er nog de konflikten tussen Vlaanderen en Frankrijk die deze handelaars er toe deed neigen eerder aan te leunen bij Brabant, om zo hun handelsbetrekkingen met het Zuiden te vrijwaren. Tenslotte was de lakennijverheid er meer onderworpen aan de Gilde der Kooplieden, dan in Vlaanderen.

In de XVde eeuw heeft de Engelse lakennijverheid een zulkdanige ontwikkeling bereikt, dat zij een direkte konkurrentie betekent voor het Vlaamse laken. Het ergste daarbij was, dat de Vlamingen een zeer hoge prijs moesten betalen voor de Engelse wol, die daarenbovan op het eiland zelf bewerkt werd. De uitvoerbelastingen in Engeland en de devaluatie van het Vlaamse geld kwamen dit nog verergeren.

De «nieuwe draperijen».

Op deze wijze gehandicapt in zijn afzetgebieden en in zijn bevoorrading van grondstoffen, geraakte de Vlaamse lakennijverheid in een ernstige krisis, die verregaande strukturele veranderingen meebrengt in de steden, wiens voornaamste industrie ze is. De emigratie van wevers vergroot. In Dendermonde verhinderen de autoriteiten uit alle macht hun vertrek (13). **Terwijl de grote steden op deze wijze afhangen van verbodsbepalingen en protektionistische bewerkstellingen, door het feit dat hun korporaties minder machtig waren en aan minder reglementering onderworpen.** Zij gingen over tot de fabrikatie van wat men toen noemde «nieuwe draperijen», in tegenstelling tot de oude lakennijverheid. Zij aarzelden niet, wol van minder goede kwaliteit te kopen en te bewerken, zoals de wol komende uit Spanje of uit Schotland, die veel droger was. Hun laken is dan ook grover en van minder goede kwaliteit. Bovendien stelden zij zich tevreden met kleinere winsten en werkten ze in gezinsverband. Deze ambachtslieden lieten aan de handelaars toe zich nog te weer te stel-

---

(12) SABBE E. — **De Belgische Vlasnijverheid.** T.I. — **De Zuidnederlandse vlasnijverheid tot het verdrag van Utrecht (1713).** Brugge 1943, p. 75 en p. 140.

(13) PIRENNE H. — **Histoire de Belgique,** t.II, 1903, p. 388.

len tegen de Engelse konkurrentie. De Prinsen beschermden deze nieuwe draperijen uit alle macht. Deze betekenden voor hen immers niet te verwaarlozen inkomsten, terwijl het hun ook toeliet enigermate de macht te breken van de grote steden welke hen door hun politieke aktiviteiten hinderden (14). Het platteland en meer speciaal de streken rond Ieper, Brugge en Gent ontwikkelden op deze wijze een rijkere ekonomische aktiviteit. Als gevolg daarvan kan dan op een gegeven ogenblik een migratorische beweging van de stad naar het platteland vastgesteld worden.

De ineenstorting van de Antwerpse handel tengevolge van de oorlogen tussen Engeland en Spanje (1566) zou deze «nieuwe draperijen» ten onder brengen, zoals ze ook katastrofale gevolgen had voor de vlasindustrie. Want vooral langs deze haven met een minder strakke organisatie, vond de uitvoer van deze produkten plaats. Een sterk verhoogde werkloosheid resulteerde hieruit bij de ambachtslui. Het was vooral in deze kategorieën dat de protestantse prediking sukses had. De beeldstormers in 1566 komen eveneens uit hun rangen. De reaktie van Filip II was dan verder de oorzaak van de emigratie naar Engeland van een groot aantal onder hen. De haat van de oude steden deed de rest. Sommige van deze dorpen werden verwoest en vooral deze welke het best geslaagd waren in de produktie van «nieuwe draperijen». De sluiting van de Schelde en de Engelse konkurrentie deden stilaan uitsterven wat nog overbleef. In de XVIIIde eeuw bleef er van deze «nieuwe draperijen» niets meer over (15).

B. VLASTEELT EN FABRIKATIE VAN LINNEN.

De theorieën.

Veel belangrijker dan de ontwikkeling van de nieuwe lakennijverheid, is in de Denderstreek de vlaskultuur geweest en de fabrikatie van **lijnwaad.** Volgens de oude thesis van Henri Pirenne, zou deze aktiviteit zich vooral ontwikkeld hebben — evenals die van de nieuwe lakennijverheid — als een rekonversienijverheid. Door studies van M. E. Sabbe, algemeen archivarius van het Rijk, is het inzicht in dit probleem vernieuwd (16).

Het begin.

Reeds in de tweede helft van de negende eeuw signaleert de «Descriptio Villarum» van de abdij van Lobbes (opgesteld rond 866) de

---

(14) PIRENNE H. — **Histoire de Belgique,** t.II, 1903, p. 182.

(15) PIRENNE H. — **«Une crise industrielle au XVIe s. La draperie urbaine et la «nouvelle draperie» en Flandre».** In **Bulletin de l'Académie Royale de Belgique.** 1905. Heruitgegeven in **Histoire économique de l'Occident médiéval. 1951,** pp. 621-643 en pp. 640-642.

(16) PIRENNE H. — **Histoire de Belgique.** T.II, 1903, p. 390 en T.III, 1907, pp. 239-242. SABBE E. — **De Belgische vlasnijverheid tot het verdrag van Utrecht (1713).** Op cit. pp. 71-88.

verhandeling van vlas te Aalst en te Zegelsem (17). Deze produktie was voor lokaal verbruik bestemd, in het kader van de daar gelokaliseerde domeinen. Rond de 11-12de eeuw, samen met de ontwikkeling van de handel, verhoogt ook de verkoop van vlas. Zo wordt het lijnwaad, dat eerst door de vrouwen gemaakt werd, ook betrokken in de mannelijke aktiviteiten.

Vanaf 1185-1190, citeert men dikwijls het vlas tussen de langs de Dender vervoerde produkten (18). In de 13de eeuw verbouwt men vlas op vele gronden van het huidige arrondissement Oudenaarde. In dezelfde periode gebeurt de fabrikatie van lijnwaad niet meer op het platteland alleen, maar ook in de stad. Dit wordt gesignaliseerd voor Oudenaarde in 1277, 1280 en 1295 (19). Deze stedelijke produktie is reeds meer gespecialiseerd. In de tweede helft van de 13de eeuw ontwikkelt zich de uitvoer. Men vindt Vlaams lijnwaad in Genua in 1263, in Engeland in 1274 en in Parijs in 1292-1297 (20). Op dat ogenblik zijn de voornaamste streken in Vlaanderen waar lijnwaad voortgebracht wordt: Artesië en franssprekend Vlaanderen. Hoewel hun positie met goed gevolg wordt bekonkurreerd door de lijnwaad van Champagne, worden door Frankrijk vanaf 1270 toch maatreglen genomen om de invoer te beperken. In de veertiende eeuw leidt de strijd van de grote lakenproducerende steden tegen de rurale lakennijverheid ertoe, dat het omliggende platteland zijn vlaskultuur gaat ontwikkelen en zich gaat toeleggen op het verwerken en produceren van lijnwaad. De landbouwers vinden er een middel in om hun voortbestaan te verzekeren, terwijl zij tegelijk de woede van de ambachtelijke stadsbewoners vermijden. Dit is onder meer het geval rond Gent en in de kastelanijen Aalst en Oudenaarde (21).

Intrede in de internationale handel.

De Honderdjarige Oorlog (1337-1453) die de lijnwaadindustrie van Frankrijk ruineert, laat aan onze industrie toe de markten te veroveren en zich ruimer te verspreiden. Vooral het lijnwaad van Kamerrijk, van Doornik, van Henegouwen en van de streek van Nijvel beheerste de Franse en Engelse markten. De produktie van het lagereen het middenste gedeelte van de Denderstreek, evenals de produktie van de streek der Schelde, ontwikkelde zich in relatie met de evolutie van Henegouwen (22).

Na jaren strijd verkreeg **Aat in 1458** (en tot 1553) het privilegie van de **stapelplaats** van lijnwaad voor het graafschap Henegouwen,

---

(17) SABBE E. — o.c., p. 7.
(18) SABBE E. — o.c., p. 45.
(19) SABBE E. — o.c., p. 54.
(20) SABBE E. — o.c., p. 59.
(21) SABBE E. — o.c., p. 76.
(22) «Een typisch voorbeeld van de economische interpenetratie van de Belgische gouwen: evenals heden de streek Oudenaarde-Zottegem-Geraardsbregen een dagelijksch mijnwerkerskontingent naar Henegouwen stuurt, was dit vlaams gebied toen economisch naar Henegouwen georienteerd.» SABBE E. — o.c., p. 183.

en dit voor gans de produktie die bestemd was voor het buitenland. Dit politiek feit veroorzaakt de achteruitgang van de vlaskultuur in de meer verwijderde streken (zoals de huidige streek rond Charleroi, Thuin, Bierges) en de expansie van de vlaskultuur rond Aat. **Vandaar uit dat de vlaskultuur zich verspreidt naar de vallei van de Dender.**

Aan de andere zijde van het Denderbekken zijn het de Brusselse en Mechelse handelaars die het vlas kopen op de markt van Dendermonde (23). **Op deze wijze stimuleren de Brabantse handelaars de ontwikkeling van de vlaskultuur in het lagere gedeelte van de vallei.** Was het trouwens niet eveneens Brabant dat de streek meetrok in de fabrikatie en de handel van laken ?

De opbloei.

In de XVde eeuw is de verwerking van het vlas zodanig toegenomen, dat de fabrikanten er toe komen zich te organiseren, met als doel de verkoop op grote schaal. Dit begint in de steden. Vanaf het begin van die eeuw reeds wordt er een vlasindustrie gesignaleerd te Aalst (1400-1401), te Dendermonde (1401), Oudenaarde (1401), Geraardsbergen (1435). Vanaf 1408 verschijnt het eerste reglement voor de ambachtslui die vlas verwerken, te Aalst (24). Op deze wijze differentieert zich de stedelijke industrie, die beter gereglementeerd is, van de rurale industrie.

Niettegenstaande de mindere kwaliteit, is de expansie op het platteland even snel en sterk tijdens deze XVde eeuw. Sinds het einde van de voorgaande eeuw, is in verschillende gemeenten gesitueerd tussen Schelde en Dender, en speciaal tussen Oudenaarde en Gavere, de fabrikatie van lijnwaad in volle bloei. **Zij is zelfs belangrijk genoeg om zich los te maken van de Henegouwse fabrikatie** en om zich naar de Gentse markt te richten. In de periode 1409-1410 wordt zij zelfs met name geciteerd op de Engelse markten (25).

Einde XIVde eeuw, begin XVde eeuw is de expansie van het lijnwaad zodanig, dat de lokale produktie van vlas niet meer volstaat, en dat men vlas moet gaan kopen in de streek van Dendermonde en het land van Waas, of in het Hulsterambacht. Op deze wijze zijn deze streken komplementair geworden. Hierbij vormde de brug van Dendermonde een strategisch verbindingsteken : **vlaskultuur in de lage Denderstreek en het land van Waas, vlaskultuur en fabrikatie van lijnwaad in het middendeel van de Denderstreek en de streek van Oudenaarde.** Er moet nochtans opgemerkt worden dat, vanaf 1418, in Henegouwen de rurale lijnwaadindustrie gereglementeerd werd volgens bepaalde regels van komplementaire specialisatie tussen stad en platteland. Daarentegen verhinderde de achterstand van Vlaanderen in de organisatie van de produktie, volgens criteria vereist door de internationale handel, een werkelijke arbeidsverdeling tussen

(23) SABBE E. — **o.c.**, p. 118.
(24) SABBE E. — **o.c.**, pp. 136-137.
(25) SABBE E. — **o.c.**, pp. 163-164.

stad en platteland. Zo kwam het, dat er menigvuldige twisten waren tussen vele lokaliteiten die geen komplementaire, maar een konkurrentiële positie innamen (26). In de tweede helft van de XVIde eeuw, doen de troebelen in de gewesten van de Boergondische hertogen de produktie verminderen en vertragen.

Het herstel van de orde door Karel V in de XVIde eeuw, heeft een nieuwe expansie van het lijnwaad als onmiddellijk gevolg. Dit is onder meer het geval in Aalst en Dendermonde. In het zuiden van de streek is er ook een zeer hoge lijnwaadproduktie te signaleren rond Edingen (27).

De expansie gaat zelfs zo ver dat deze een zekere spanning kreeert op de vlasmarkt. De ravitaillering van de stad inzake grondstoffen wordt steeds moeilijker in Vlaanderen, omwille van de fabrikatie van lijnwaad op het platteland. De steden trachten dan ook privilegies te krijgen, die de verplichting zouden opleggen het vlas en de vlasdraad verkregen op het platteland, in de stad te leveren. Dendermonde slaagt daarin in 1540. Een andere initiatief was, te trachten de wekelijkse markten in de dorpen te verbieden, zoals onder andere in Herzele gebeurde. Dendermonde trachtte de nieuwe markt van Wetteren in 1546 te doen afschaffen. Omgekeerd komt ook een nieuwe aankoopmethode in voege : de handelaars gaan het vlas zelf opkopen in de dorpen, ten einde er zeker te hebben en het te kunnen verkopen aan hoge prijzen op de stedelijke markten. Vanaf 1509 komen de eerste reglementen in voege die deze praktijken trachten te verbieden (28). **Dit alles duidt aan dat de lijnwaadnijverheid in de XVIde eeuw een hoofdzakelijk rurale aktiviteit is.** In de steden zelf, versterkt zich de tendens tot centralisatie en monopolisering van de vlasindustrie in het kader van de korporaties, wat haar in staat moet stellen beter te konkurreren met minder goed georganiseerde rurale lijnwaadnijverheid (29).

In deze bloeiperiode is er vooral naar Frankrijk, naar Engeland (hoofdzakelijk in de eerste helft van de XVIde eeuw), naar Spanje (sinds het bestaan van de dinastische banden) en eveneens naar Portugal een regelmatig vervoer. Vanuit dit laatste land werd een deel verder uitgevoerd naar de Amerikaanse kolonies. De uitvoer naar Duitsland, Skandinavië en Oost-Europa is minder sterk. Antwerpen speelt als trefpunt een grote rol in gans deze handel. Vele Gentse handelaars zijn tussenpersonen tussen de lokale voortbrengers en de grote internationale firma's die te Antwerpen gevestigd zijn. Zo komt het dat elke handicap die de Antwerpse handel treft, eveneens voor het lijnwaad zeer zware gevolgen moest hebben.

De politieke en religieuze krisis en haar gevolgen.

Wat gebeurt er vanaf 1566 ? De ekonomische krisis heeft een grote

(26) SABBE E. — **o.c.**, pp. 142-143.
(27) SABBE E. — **o.c.**, p. 177
(28) cfr. SABBE E. — **o.c.**, pp. 210-215.
(29) cfr. SABBE E. — **o.c.**, pp. 224-226.

werkloosheid tot gevolg, waarvan de Wederdopers en de Calvinisten, respektievelijk in de lagere en in de hogere klassen van de bevolking de vruchten plukken. De ekonomische, sociale en religieuze moeilijkheden worden vermengd met nationale konflikten, wanneer de protestanten zich in de noordelijke provincies hergroeperen en deze met sukses verdedigen, terwijl de zuidelijke provincies der Nederlanden tot het katholicisme terugkeren. Gans het land lijdt hieronder en de ganse periode vertoont een uiterst verward beeld. De beeldenstormers komen uit de rangen der armen en ageren te Burst, Denderhoutem, Denderleeuw, Erembodegem en Grimbergen tijdens de jaren 1566-1568. De Spaanse soldaten verwoesten Bambrugge in 1581-1587, Aalst in 1585-1586. Dit zijn slechts enkele van de menigvuldige feiten (30).

Deze geweldige krisis betekende echter niet de definitieve stopzetting van de vlasindustrie. De luxe-fabrikatie in de steden leed er geweldig onder, doch de lopende produktie hield stand, niettegenstaande zekere hoogten en laagten. Er is natuurlijk een algemene dalende lijn vast te stellen in de handel. In de streek tussen Schelde en Dender wordt het laagtepunt bereikt rond 1589-1590, tenminste zo men zich refereert naar de accijnsrechten betaald op de markt te Oudenaarde. Van 1943 lb. (ponden) in 1578-1579 waren deze inkomsten, voortvloeiend uit rechten, gevallen tot 121 lb. in 1589-1590. Dezelfde beweging, maar nog meer geaccentueerd, kan men opmerken te Aalst: de rechten betaald op het vlas op de markt vielen van 332 lb. in 1571-1572 tot 29 lb. in 1586-1587 (31). Vele arbeiders, die overgegaan waren tot het protestantisme of die de belastingen vluchtten, weken uit naar Engeland of naar Frankrijk. Vanaf 1568 is de beweging zodanig dat de steden Roeselare, Kortrijk, Oudenaarde, Aalst, Dendermonde, Geraardsbergen een kollektief rekwest aan de koning zenden, om de emigratie van wevers te doen ophouden. Na 1578 richt de emigratie zich vooral naar Holland. Op het einde van deze troebele periode ziet de textielindustrie zich dan gekonfronteerd met een sterke konkurrentie uit het buitenland (32).

De expansie in de XVII eeuw.

De ekonomische aktiviteit schijnt te hernemen gedurende de onmiddellijk voorafgaande jaren van de aankomst der hertogen (mei 1598). Ze nam tijdens hun regering gevoelig toe, dank zij de pacifikatie en het herstellen van de handelsbetrekkingen met het buitenland. Te Aalst stijgen de rechten op het vlas in 1600-1601 tot 205 lb. en in 1606-1607 tot het gemiddeld niveau van de voorgaande eeuw (33). Deze expansie duurt voort gedurende het grootste deel van de XVIIIde eeuw. Deze heropleving was slechts mogelijk dank zij de

(30) cfr. DE POTTER F., BROECKAERT J. — **Geschiedenis van de gemeenten der prov. Oost-Vl., Arr. Aalst.** 5 delen, 1894-1900.

(31) SABBE E. — **o.c.**, p. 305.

(32) SABBE E. — **o.c.**, pp. 308-317.

(33) SABBE E. — **o.c.**, p. 348

havens van Duinkerken, Grevelingen en Rouaan, die de rol van Antwerpen overnamen. Het is in deze periode dat de lijnwaadmarkten te Aalst en Geraardsbergen een grote opgang kenden. Samen met deze te Oudenaarde (vroeger een groot attraktiepunt), verdeelden zij onder elkaar de produktie van het gebied tussen Schelde en Dender. Geraardsbergen echter dat de produktie tot zich getrokken had van de streken die vroeger ond Aat en Lessen gepolariseerd waren, ontkomt niet aan de weerwraak van deze steden. Verder mag niet vergeten worden de opkomst te vermelden van de kant in de XVIIde eeuw, speciaal dan in Brabant en in Henegouwen. Later zou het ook in de Dendervallei een zekere rol spelen (34). Meer dan ooit zijn het Spanje en zijn kolonies die in deze XVIIde eeuw de voornaamste afzetgebieden vormen. Het protektionisme dat zich onder Henri IV in Frankrijk ontwikkelde, bracht een vermindering van de uitvoer naar dit land mee.

De oorlogen.

Ongelukkiglijk veroorzaakten de prestigeoorlogen van Lodewijk de XIVde vanaf 1667 een voor de streek steeds groeiend aantal moeilijkheden. Zij zijn op de lange duur de oorzaak geweest van de ondergang van deze bloeiende ekonomische aktiviteit. Dit alles gebeurt niet onmiddellijk. Men stelt vast dat de markt van Geraardsbergen onregelmatig wordt. De oorlogen zijn hiervan niet de enige oorzaak; de versterking van het protektionisme en de franse konkurrentie zijn een andere belangrijke reden. In 1680 vragen de Vlamingen zelf om ekonomische bescherming. Vanaf 1689, wanneer al deze faktoren samen ageren, worden de klachten nog menigvuldiger. De definitieve aansluiting van fransprekend Vlaanderen bij Frankrijk en het verlies van de haven van Duinkerke zijn een zware slag voor onze provincies.

De expansie van de XVIIIde eeuw.

Eenmaal de vrede hersteld, in 1713, en vooral na het Verdrag van Aken in 1748, keert de voorspoed in onze provincies terug. Al de vreemde reizigers die Vlaanderen bezoeken, spreken met enthousiasme over de materiële welstand van de landbouwbevolking, en dit niettegenstaande het nog steeds aanwezige pauperisme op het platteland en in de steden. Moeras en heide worden vruchtbaar gemaakt. De landbouwtechnieken gelden tussen de meest geëvolueerde in Europa. Het gebruik van meststoffen is ontwikkeld. De lange Vlaamse spaden laten toe de grond diep om te delven en de Brabantse ploeg, die rond 1750 in gebruik komt, doet het braakland bijna geheel verdwijnen. Vlamingen en Brabanders emigreren naar Henegouwen, naar het prinsbisdom Luik en het buitenland, en verbeteren er de technieken. De XVIIIde eeuw is overigens de grote eeuw van de landbouw, terwijl zij het tijdperk van de mechanische industrie voorafgaat.

---

(34) SABBE E. — o.c., pp. 373-374.

Terwijl in dit kader de kultuur der graangewassen gevoelig ontwikkeld werd, **heeft de vlaskultuur een graad van voorspoed bereikt zoals deze nog niet voorgekomen was.** De accijnsrechten op het vlas en op het lijnwaad te Aalst bereikten veel hogere niveau's dan in de beste voorgaande perioden : van 721 gulden 19 stuivers in 1711-1712 voor het vlas bereiken zij 1477 gld. 15 st. in 1783-1784. Van 555 gld. in 1711-1712 voor het lijnwaad bereiken zij 2.499 gld. in 1783-1784 (35). Het Vlaamse vlas wordt op dat ogenblik beschouwd als het beste van Europa.

C. DE HOP.

Belangrijkheid van de handel.

Naast het vlas zijn er andere bloeiende kulturen, zoals deze van de hop en van de tabak, die een specialiteit zijn van de streek. De hopkultuur ontwikkelde zich reeds in de middeleeuwen. De hop werd ingescheept te Aalst en te Baasrode met bestemming naar Antwerpen. Anderzijds waren er vele moeilijkheden tussen de planters van de Denderstreek en de Antwerpse brouwers. Het voornaamste land waarheen hop uitgevoerd werd, was Duitsland en vooral de streek tussen de Elbe en de Weser (langs de havens van Hamburg en Bremen). De hop van Poperinge en van westelijk Henegouwen werd vooral in Aartezië en in franssprekend Vlaanderen verkocht. In de XVde eeuw werd de hopkultuur vanuit Vlaanderen naar het zuiden van Engeland ingevoerd. De konkurrentie van de Engelse hop zal zich daarna doen voelen in de XVIIde eeuw.

In de XVIde eeuw zijn de zuidelijke Nederlanden de voornaamste voortbrengers van hop in Europa. Als gevolg van een steeds groeiende vraag naar bier in de steden, wordt de handel van de hop georganiseerd. Te Aalst wordt een korporatie gevormd : de Koopmansnering van Sint-Rochus, die de verkoop van de hop en van de produkten nodig tot zijn verwerking, regelt. Vanaf dit ogenblik spreidt de kultuur van de hop zich uit langs de twee oevers van de Dender : links van de Dender in het ganse land van Aalst en in een gedeelte van het land van Dendermonde; rechts in de streek van Asse, van Gaasbeek, van Lombeek, Pamel, Meerbeke en Gooik, evenals in een deel van het baljuwschap Edingen en van Waals Brabant. In de meeste van deze dorpen was de hopkultuur toen veel uitgebreider dan nu.

De evolutie.

In 1613 staan de Aartshertogen aan de stad Aalst het monopolie van de hophandel toe. Zo doet zich te Aalst dezelfde processus voor als eertijds te Aat in verband met de stapelplaats van vlas aldaar : **een expansie der kultuur in de onmiddellijke nabijheid der stad en**

---

(35) VANGASSEN H. — **«Het ambacht der Blauwververs en Garentwijnders in de XVIIIe eeuw».** In **Het Land van Aalst,** Aalst, VIII, 1956, pp. 164-169.

achteruitgang in de verder verwijderde streken. Aalst zal haar monopolie behouden gedurende de ganse loop der XVIIde en XVIIIde eeuw (36). Feitelijk zal haar markt de andere domineren tot 1870. Op het einde van de XVIIIde eeuw verhandelde de markt te Aalst 2.200.000 pond hop. Ninove, Oudenaarde en Brussel, die niet onderworpen waren aan het privilegie van Aalst, hadden eveneens een hopmarkt, die echter minder belangrijk was. Op het einde van de eeuw doet de konkurrentie van de Engelse en Amerikaanse hop zich sterk voelen. De uitvoer naar Duitsland blijft echter belangrijk. Het verbouwen van hop vereist een veelvuldige bemesting, evenals een groot aantal werkkrachten op het tijdstip van het plukken. De Dendervallei was dus een zeer geschikte plaats daar er een dichte bevolking was, een belangrijke veestapel en er aan intensieve kultuur werd gedaan.

De krisis.

De kontinentale blokkade en de maatregelen genomen door Napolon, legden de uitvoer naar Duitsland gedurende een zekere tijd stil. Op het einde van de napoleontische oorlogen hadden de Duitsers hun eigen hopkultuur ontwikkeld. De met hop bebouwde oppervlakte verminderde dan ook gevoelig tijdens het eerste kwart der XIXde eeuw. De grote eigenaars keerden zich af van de hop, dat de specialiteit werd van kleine landbouwers. De juridische hervormingen die op de revolutie volgden lieten wel het gebruik intakt om hop te leveren aan de markt te Aalst, maar liet terzelfdertijd aan de markt van Asse toe zich te ontwikkelen. In de loop van de vorige eeuw verzwakte geleidelijk de kontrole van Aalst op de verkoop, zowel voor wat betreft de kwantiteit als wat betreft de kwaliteit, onder de druk van het ekonomisch liberalisme. In 1870 gaf de gemeentelijke administratie de hop helemaal vrij. In hetzelfde jaar werd de oude korporatie van Sint-Rochus ontbonden.

In de mate dat de kontrole op de kwaliteit te Aalst verminderde, zochten de voortbrengers vooral hogere produktie, meer dan de kwaliteit. De brouwers keerden zich meer en meer naar de vreemde hop voor hun kwaliteitsbieren. Tussen 1880 en 1910 was de oppervlakte bebouwd met hop met de helft verminderd. Het duurder worden van de werkkrachten deed de rest. Momenteel gaan nog slechts enkele boerderijen op de rechteroever van de Dender en rond Asse, verder met de hopkultuur (37).

---

(36) In 1777, werd er in het land van Aalst, hop geteeld te Moorsel, Herdersem, Wieze, Erembodegem, Teralfene, Welle, Iddergem, Denderleeuw, Liedekerke, Lombeek, Voorde, Aspelare, Appelterre, Eichem, (Outer), Pollare, Liefferinge, Neigem, Denderwindeke, Okegem, St.-Antelincks, Woubrechtegem, Outer, Haaltert, Kerksken, Denderhoutem, Burst, Bambrugge, Mere, Erpe, Heldergem. LINDEMANS P. — **Geschiedenis van de landbouw in België.** T.II, 1952, p. 157, nota 8.

(37) Over de geschiedenis van de hopkultuur, zie: VERHULST L. — **«Entre Senne et Dendre. Contribution à l'étude de la situation des classes agricoles en Belg. pendant le XIXe s.».** In **Mémoires de l'Académie Royale de** T. XXIII, 1926, pp. 172-196. LINDEMANS P. — **o.c., T.II,** pp. 141-161.

D. DE TABAK.

Het begin.

Een andere kultuur die hier nog moet behandeld worden, is de tabakskultuur. Was de tabakskultuur in Zuid-Nederland in de tweede helft van de XVII eeuw vrij goed verspreid, toch werd de tabak toen vooral verbouwd in de streek rond Aat. In het begin van de XVIIIde eeuw verspreidde zij zich tot de streek van Geraardsbergen en tot in de omgeving van Komen en Wervik. In 1703 ontstaan in Henegouwen de eerste reglementeringen die het verbouwen organiseren. In 1724 gebeurt hetzelfde voor de streek van Geraardsbergen. In hetzelfde jaar vragen en verkrijgen de burgemeesters van Overboelare, Goeferdinge, Onkerzele, Nederboelare en Schendelbeke de bescherming van de binnenlandse tabak tegen deze van Holland en het verbod tot het mengen van tabaksoorten, teneinde de kwaliteit te vrijwaren. Na gepoogd te hebben om de tabakskultuur te verbieden (1757) geeft Maria-Theresia aan de gouverneur toestemming tot het verbouwen van tabak, met het doel de verwerkingsnijverheid te stimuleren. Inderdaad zijn bepaalde binnenlandse tabaksoorten er in geslaagd een zekere reputatie te verwerven, namelijk deze van Wervik en Appelterre. Het gaat hier om twee soorten pijptabak. Onze tabakverwerking neemt inderdaad een steeds grotere vlucht en gebruikt een belangrijk deel vreemde tabak.

Krisis en latere evolutie.

De onafhankelijkheidsoorlog van de Verenigde Staten van Amerika (1766-1783) bracht haar in moeilijkheden. Om aan deze krisis het hoofd te bieden werden maatregelen genomen om de inlandse tabakskultuur te bevoordeligen. In de XIXde eeuw handhaven deze streken hun tabakverplantingen, maar de tabak van Appelterre is de meest beroemde geworden (38).

E. ANDERE KULTUREN.

Ook het **koolzaad** was een specialiteit van de streek en werd op vele gronden verbouwd in de XVIIIde eeuw. Er was echter een geweldige achteruitgang in de XIXde eeuw, wanneer het gebruik van petroleum als verlichtingsbrandstof meer en meer in voege kwam.

Citeren we volledigheidshalve nog de **aardappelverbouwingen** in de XVIIde en XVIIIde eeuw. Aardappelen, samen met rogge, zijn de basisbestanddelen der voeding in de ganse streek (39).

---

(38) LINDEMANS P. — **o.c., T.II,** pp. 282-289.

(39) Over de ontwikkeling van de landbouw in de XVIIIde eeuw, zie COPPENS-DESMEDT H. — **«Economische opbloei in de Zuidelijke Nederlanden».** In **Algemene Geschiedenis der Nederlanden.** T.VIII, Utrecht-Antwerpen, 1955, pp. 261-286.

Deel III :
EKONOMISCHE EN SOCIALE VERANDERINGEN VAN DE XIXde en XXste EEUW

1. POLITIEKE EVOLUTIES.

In dit lager beschreven algemeen kader van welvaart vindt de Brabantse revolutie en de daaropvolgende invasie van de republikeinse Franse troepen plaats. Het Franse Keizerrijk dat de nationale voortbrengselen beschermt, zal een nieuwe stimulans betekenen voor verschillende nijverheden. Het Koninkrijk der Nederlanden dat er in 1815 op volgt, zal eerst gekenmerkt worden door een diepe ekonomische krisis, die haar oorzaak vindt in het wegvallen van de Franse markt en in de schulden gemaakt door de openbare macht. In 1820 komt een herleving die krachtdadig ondersteund wordt door de koning. Opnieuw veroorzaakt de revolutie van 1830, door het verlies van de koloniale markten, een korte krisis, vooral in de textiel.

2. DE EKONOMISCHE EN SOCIALE KRISIS.

A. DE SLECHTE VERKOOP VAN HET VLAS.

Na enkele jaren van aarzeling, gekenmerkt door manifestaties van de Orangisten, konstateert men een herneming van het handelsleven. Deze heropleving doet zich het meest voelen in de koolmijnen en in de zware industrie; de textielindustrie ondergaat een zware krisis in de periode 1845-1850, speciaal in de vlasnijverheid, nauw afgestemd op het landbouwleven, de industriële en de demografische voorwaarden van de Denderstreek. Reeds in 1840 kon men een achteruitgang van de vlaskultuur vaststellen in de arrondissementen Aalst en Oudenaarde, evenals in Brabant en Henegouwen (40). Dit verschijnsel is te wijten aan de daling van de vlasprijzen, de toename van de invoer van onverwerkt vlas, evenals aan de daling van de uitvoer van vlas en lijnwaad.

B. MECHANISCH SPINNEN VAN HET VLAS.

De vlasproduktie en de voortbrengst van lijnwaad waren de basis van het ganse ekonomisch leven van de Denderstreek. In 1843 vond men in de drie voornaamste arrondissementen, Gent, Aalst en Oudenaarde, nog 59.000 spinnewielen en 18.000 weefgetouwen in volle aktiviteit (41). Overal was de vlasindustrie vóór alles, een aktiviteit

(40) JACQUEMIJNS G. — **«Histoire de la crise économique des Flandres (1845-1850)».** In **Mémoires de l'Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres et des Sciences Morales et Politiques.** 2de reeks, T.XXVI, 1929, pp. 39-41.

(41) JACQUEMIJNS G. — o.c., pp. 48-49.

van het platteland. In 1843 bewoonden 90 % van de arbeiders tewerkgesteld in de vlasindustrie, het platteland (42). Deze werkten ofwel voor handelaars die hun de grondstof bezorgden, ofwel kochten zij zelf hun grondstoffen en verkochten ook zelf het lijnwaad op de markt. De voornaamste lijnwaadmarkten in Oost-Vlaanderen rond 1837 waren : Aalst, Oudenaarde, Deinze, Gent, Geraardsbergen, Lokeren en Ronse. In West-Vlaanderen waren het Brugge, Kortrijk, Roeselare en Tielt (43). Deze rurale vlasindustrie bleef bij een ruim deel van de bevolking slechts voortbestaan omdat de mechanisering in deze sektor veel langzamer verliep dan in de katoenindustrie.

In het begin van de XIXde eeuw waren er vlasspinnerijen ontstaan in Engeland, maar deze waren slechts leefbaar omwille van de hoge prijs van de handgesponnen vlasdraad, die uit het buitenland moest geimporteerd worden. Het aanvankelijk resultaat van de mechanisatie bij ons gaf geen duurder produkt dan het handgemaakte. Niettegenstaande enkele min of meer gelukkige voorafgaande pogingen, moest men in ons land wachten tot na de onafhankelijkheid om de vlasspinnerijen in België te zien ontstaan, en dit niettegenstaande de Engelse konkurrentie. Rond 1834 ziet men sommige industriëlen, die de zin van de industriële revolutie begrepen hebben en zich rekenschap geven van de ineenstorting van de ekonomische basis waarvan het lijnwaadartisanaat leefde, zich resoluut in een andere richting engageren door het adopteren van de nieuwe mechanische procédés.

In 1841 zijn reeds 47.000 mechanische spoelen in gebruik (44). Wat stelt men nu vast ? In 1846 heeft West-Vlaanderen — dat tot dan toe een zeer belangrijke rol heeft gespeeld in de lijnwaadvoortbrengst — nog geen enkele mechanische spinnerij. In Oost-Vlaanderen telt men op 53.779 mechanische spoelen in de provincie, er 50.430 in de stad Gent zelf (45). Geen enkele mechanische spinnerij heeft zich gevestigd in de Dendervallei. Er doet zich niet enkel een revolutie voor in de gebruikte technieken, maar er is ook een verschuiving op het geografisch vlak : er doet zich een koncentratie in de ruimte voor. Geplaatst voor de Engelse konkurrentie, de ontwikkeling der spinnerijen in Frankrijk en in België zelf, ontsnapt de oude vlasindustrie nog slechts voorlopig aan haar dood, door de moeilijkheden die men nog ondervindt bij het mechanisch spinnen. Toch valt de vergelijking reeds ten voordele van het mechanisch gesponnen vlas uit. De ongelijkheid in de kwaliteit van het handgeweven lijnwaad dat door te veel verschillende handen gemaakt wordt, de meer geraffineerde smaak die zich afkeert van het ruwere handgeweven lijnwaad, doen ook hier de balans definitief in de richting van de mechanisch geweven stoffen overslaan. De handelaars en de ambachtslui zijn zich hier goed bewust van de dreiging die over hun hangt. Op 8 mei wordt

(42) JACQUEMIJNS G. — o.c., p. 56.
(43) JACQUEMIJNS G. — o.c., p. 160
(44) JACQUEMIJNS G. — o.c., p. 77.
(45) JACQUEMIJNS G. — o.c., pp. 78-80.

door handelaars en politiekers een **«Association pour le progrès de l'industrie linière»** opgericht, die in november 1839 de symptomatische titel aanneemt van **«Association nationale pour la conservation et le progrès de l'ancienne industrie linière»** (46).

De invloed van deze vereniging was zeer groot in Vlaanderen. Enkel Gent ontsnapte eraan, omwille van zijn ver gevorderde mechanische industrie (47). Niet alleen de steeds betere kwaliteit van het mechanisch geweven lijnwaad, maar ook de steeds voordeliger prijzen, maakten de konkurrentie van het oude lijnwaad meer en meer onmogelijk. De lage prijs van het nieuwe geïmporteerde of in het land gefabrikeerde lijnwaad, verplichtte steeds meer tot het drukken van de lonen en van de kwaliteit van het oude lijnwaad. Lijnwaad dat 4 F kostte tussen 1800 en 1828, kostte nog slechts 2 F in 1845; ander lijnwaad dat 3,75 F kostte in 1820 werd verkocht aan 1,85 F in 1845. Een arbeider die per meter lijnwaad 0,45 F verdiende tussen 1800 en 1825 ontving nog slechts 0,20 F in 1845 (48).

C. DE HUURPRIJSKRISIS.

De ambachtslui overleefden de krisis slechts, in de mate dat zij een stukje grond hadden, dat zij konden kultiveren. Doch hiervoor waren de exploitatievoorwaarden grondig verslecht en de minste ekonomische krisis moest deze ekonomische struktuur ruïneren. Er bestond een zeker evenwicht tussen de exploitatie van kleine stukken grond en de kultuur en verkoop of werking van industriële planten, zoals vlas, hop en tabak. Op de duur kreëerde dit systeem echter bij de bevolking een werkelijke konkurrentie voor het bezit of de huur van land dat kon bewerkt worden. Slechts enkele landbouwers waren volledig eigenaar van hun grond, daar het in Vlaanderen gebruikelijk was, bij het overlijden der ouders, de bezittingen te verdelen. Ten gevolge van de konkurrentie tussen de aspirant-huurders, kwamen de eigenaars er toe hun grond in verschillende loten onder te verdelen. Het gevolg was dat een groter aantal personen de mogelijkheid binnen zijn bereik zag komen een kleiner, en dus minder kostelijk, stuk grond te exploiteren. Overigens slaagden de eigenaars er op deze wijze in een veel groter pachtgeld te verkrijgen dan wat zij zouden gehad hebben, moesten ze hun grond niet in loten verdeeld hebben. De huurders speelden hetzelfde spel tegenover de onderhuurders. Het resultaat was dat, in Oost-Vlaanderen, de stijging van d huurprijzen tussen 1830 en 1846 gemiddeld 8,75 % meer bedroeg dan de stijging van de waarde van de grond. **De konkurrentie tussen de aspirant-huurders was zodanig dat de rente, betaald aan de grondeigenaars, ongeveer gans de winst van de exploitatie uitwiste.** Tussen 1840 en 1846 — in volle krisis dus — ging de konkurrentiestrijd zover dat op een bepaald ogenblik de huurprijzen gemiddeld

(46) JACQUEMIJNS G. — **o.c.**, pp. 107-109.
(47) JACQUEMIJNS G. — **o.c.**, p. 111
(48) JACQUEMIJNS G. — **o.c.**, pp. 136-137.

2,85 % stegen, terwijl het grondkapitaal gemiddeld 3,04 % daalde (49). De situatie was dus bepaald katastrofaal te noemen. De slechte oogsten der jaren 1845 en 1846 gaven tenslotte de genadeslag.

D. DALING VAN DE LANDBOUWLONEN.

Naast deze kleine exploitanten waren er nog een groot aantal landbouwarbeiders. Ofwel hadden deze een klein salaris, maar ontvingen dan ook hun voedsel op de hoeven, ofwel trokken ze een volledig salaris en zorgden zelf voor hun levensonderhoud. Het eerste geval kwam vooral voor in de streken met kleine landbouwexploitaties (o.a. arrondissement Aalst), het andere geval vooral bij grotere exploitaties (arrondissement Eeklo en Sint-Niklaas). In 1840 doet de krisis der vlasnijverheid — waarbij vele arbeiders ontslagen worden — het arbeidsaanbod op de hoeven stijgen. **De salarissen in de landbouw dalen dan ook, zodanig dat ook daar een prekair evenwicht wordt verbroken.** Deze daling is vooral in 1846 te konstateren (50).

E. DE HONGERSNOOD.

Het hoofdbestanddeel van de voeding van deze dichte bevolking was de rogge vóór 1846 (16,02 % van de totale bebouwde oppervlakte in Oost-Vlaanderen) en de aardappelen (11,11 % van dezelfde oppervlakte) (51). De winter van 1844-1845 was zeer streng. Het grootste deel van het koolzaad ging verloren. Hetzelfde was het geval, maar in mindere mate, voor de rogge. Om aan deze misoogsten te verhelpen, werden in het algemeen door de landbouwers op deze velden aardappelen geplant. Hierbij deed zich dan nog een tweede tegenslag voor : terwijl aanvankelijk de oogst goed scheen te zullen zijn, stelde men einde juli 1845 vast dat de bladeren van de aardappelstruiken vielen, terwijl de aardappelen zelf rotten in de grond. Deze aardappelplaag werd door de bladen eerst gesignaliseerd in het Kortrijkse, dan in de omstreken van Geraardsbergen, evenals in Holland. Enkele weken later woedde de plaag in verschillende landen van West-Europa. Zij richtte nog verwoestingen aan in België tot rond 1850.

In 1846 hadden de vochtige winter en de kleine vriesperiodes gedurende maart en april, en tenslotte de zomerhitte, vernietigende gevolgen voor de landbouw. Opnieuw was de oogst van de rogge onvoldoende. Terwijl vroeger de gemiddelde produktie per hektare in Oost-Vlaanderen 21,64 Hl. bedroeg, was deze in 1846 gevallen tot 9,09 Hl. Hetzelfde gold voor de meeste andere graangewassen (52).

---

(49) JACQUEMIJNS G. — **o.c.**, p. 236.
(50) JACQUEMIJNS G. — **o.c.**, pp. 237-247.
(51) JACQUEMIJNS G. — **o.c.**, pp. 437-448, annexe XVI.
(52) Over de landbouwkrisis in de jaren 1845-1846, zie : JACQUEMIJNS G. — **o.c.**, pp. 248-257.

F. SOCIALE GEVOLGEN.

De teloorgang van de ekonomische struktuur, gebaseerd op de verbouwing en de verwerking van het vlas, viel dus plotseling samen met een algemene landbouwkrisis. Dit kwam dus hierop neer dat een snelle daling van de inkomsten samenviel met een plotselinge stijging van de landbouwprijzen. Gevat tussen deze twee bewegingen, werden de twee elementen waarop de sociale struktuur van de streek berustte bruusk omvergeworpen (53).

De hongersnood woedde van 1845 tot 1848. De regering trachtte de toestand zoveel mogelijk te verhelpen door de invoer van voedingswaren in België te stimuleren en door de uitvoer zoveel mogelijk te beperken. Subsidies werden aan de gemeenten toegestaan, opdat zij hun bevolking zouden kunnen helpen en om zekere werken te doen uitvoeren (meer speciaal wegen, bouwwerken en waterwerken). De koncessie-houdende maatschappijen werden beïnvloed, opdat zij de konstruktie van spoorwegen zouden aktiveren (54). Al deze maatregelen konden een geweldige toename van het pauperisme niet verhinderen, toestand welke door de private liefdadigheid ook niet kon gelost worden. In grote groepen trokken bedelaars door de steden en het platteland. Vele lieten zich ten einde raad opsluiten in gevangenissen. Vanaf februari 1847 wordt er gespekuleerd op de prijs der graangewassen. Troebelen breken los : met geplunderde bakkerijen, leeggehaalde schepen en wagens. Op de openbare markten nemen de opstoten toe : op negen maart te Kortrijk, de tiende te Geraardsbergen, de twaalfde en dertiende te Ronse. De geweldigste brak los te Gent op 17 mei 1847, waar de soldaten uiteindelijk tussenkwamen met sabel en bajonet.

Tenslotte braken er ook nog epidemiën los. De reeds ondervoede bevolking werd een gemakkelijke prooi. In januari 1846 brak er typhus uit in Vlaanderen en verspreidde zich geleidelijk vandaar uit. Einde 1847 heerste deze ziekte in honderd gemeenten. Zij blijft voortduren in 1847 en ontwikkelt zich in 1848. In januari 1848 was de plaag bijna verdwenen in Vlaanderen. De vlasarrondissementen waren er het ergst door getroffen : Gent, Oudenaarde, Aalst en de vlasverwerkende gemeenten van Brabant en Henegouwen (56).

Vanaf 1847 wordt de typhus de voornaamste doodsoorzaak. In 1845 en 1846 was vooral de hongersnood de grote doodsoorzaak. In 1850 is de mortaliteit terug lager dan ze was in 1840. De epidemie is uitgeroeid en heeft het fysisch zwakste deel van de bevolking weggenomen. In 1844 was de mortaliteit in de steden groter dan deze op het platteland, daar de werkloze arbeiders er over geen middelen (zoals het verbouwen van voedingsgewassen) beschikten om te kunnen weerstand bieden. In 1847 echter heeft het platteland hogere cijfers dan de steden, tengevolge van de landbouwkrisis die de am-

---

(53) Over de emigratie, zie : JACQUEMIJNS G. — o.c., pp. 384-386.
(54) Over deze maatregelen, zie : JACQUEMIJNS G. — o.c., pp. 270-294.
(56) JACQUEMIJNS G. — o.c., pp. 335-351.

bachtslui der dorpen in dezelfde toestand stelt als deze in de steden (57).

Op deze wijze heeft de teloorgang van de oude textielindustrie in enkele tientallen jaren de totale ineenstorting van de ekonomische struktuur van de Denderstreek bewerkt, proces dat gevoelig verhaast werd door de landbouwkrisis. Het is betekenisvol dat de zeer rijke folklore van de streek ook teniet gegaan is in dit tweede deel van de eeuw (58).

G. TOEGEPASTE OPLOSSINGEN.

Om de ondergang van de vlasverwerkende ambachtslui zoveel mogelijk tegen te gaan en aan de bevolking een mogelijkheid tot voortbestaan te geven in eigen streek, werd het onderwijs van de fabrikatie van **kantwerk** ontwikkeld. Vele vrouwen zochten er een supplementair inkomen in dat, hoe mager ook, toch het meest noodzakelijke leverde voor hun gezin. De zeer lage lonen brachten er daarbij bepaalde Gentse industriëlen toe, in de helft van de XIXde eeuw te Aalst, Ninove of Geraardsbergen **een paar fabrieken op te richten.** Deze verschillende initiatieven vermochten echter niet de emigratie naar de steden tegen te houden. Het spoorwegnet liet toe elders de werkgelegenheid te vinden welke in de streek ontbrak, hoewel men er toch bleef wonen.

1. De uitwijking.

De desintegratie van de ekonomische struktuur van de streek kwam ondermeer tot uiting in het feit dat de huurprijs der hoeven terug daalde, de konkurrentie langs de zijde van de vraag niet meer speelde zoals vroeger, daar zelfs de landbouwarbeiders de streek verlieten.

De invoer van Amerikaanse graansoorten op het einde der eeuw, versterkte nog het ekonomisch onevenwicht, terwijl daardoor een nieuwe ernstige landbouwkrisis ontstaat. Hoewel de lagere prijzen van dit graan de budgetten gunstig beïnvloedden, waren ze toch nefast voor de landbouw. De emigratiebeweging werd geaccentueerd.

In vele gemeenten waren er niet minder dan 10 % der aktieve bevolking (mannen en vrouwen) die buiten hun gemeenten werkten. In de streek van Aalst gingen velen werken in de bouwnijverheid of in de voedingsnijverheid van Brussel. De spoorwegen stelden een groot aantal mensen te werk. Tot op zekere hoogte was Aalst zelf een attraktiecentrum. In het zuiden van de streek begaven velen zich naar de Henegouwse mijnen.

Tenslotte ging een groot aantal, elk jaar, soms in gezinsverband, in equipes naar Frankrijk als landbouwarbeiders werken. Zij werden forfaitair betaald. De ononderbroken arbeid, zelfs op zondag, liet

---

(57) JACQUEMIJNS G. — o.c., pp. 355-362.
(58) DE POTTER E., BROECKAERT J. — o.c., passim.

geen rust toe. De moraliteit tussen hun was dan ook zeer laag. Op terugweg zochten zij kompenserende aktiviteiten in drankgelegenheid. Deze migranten speelden een grote rol in de langzame verandering van de mentaliteit en in de evolutie van de «basispersonaliteit» van de streek. De bijnaam «Fransmannen» die men hen gaf is betekenisvol voor het afwijkend karakter van hun groep.

Deze seizoenmigraties hadden toch een zekere verbetering van hun loonpeil van de landbouwarbeiders in de strek zelf tot gevolg. Bij het begin van deze eeuw was er een nieuwe tendens tot verlaging door het teruglopen van de vraag naar seizoenarbeiders in Frankrijk (omwille van de weinig verzorgde arbeid die zij leverden en ook door het stijgen van het franse loonpeil, waardoor de arbeid aantrekkelijker werd voor de franse arbeiders zelf) (59).

2. De sociale en ekonomische evolutie in de XXste eeuw.

De ekonomische krisis der tussenoorlogse periode brengt hier, zoals elders, een hele reeks sociale moeilijkheden mee. **Zij waren echter ernstiger dan in de andere delen van het land omwille van de sociaal-ekonomische zwakheid van de streek.** De talrijke werkforensen, die dagelijks of wekelijks over en weer pendelden en bovendien meestal ongekwalificeerd werk uitvoerden, waren meer dan normaal onderhevig aan werkloosheid.

De ondernemingen die zich in de streek vestigden, beoogden voor alles het voordeel van de lagere lonen en dit ten koste van een krachtinspanning tot mechanisatie. Dit verhinderde een herstel van het ekonomisch overwicht van de streek. Sinds de tweede wereldoorlog is de konkurrentie in het buitenland, waar men beter gemechaniseerd is, sterker geworden dan ooit. Zo verging het pseudovoordeel dat de Dendervallei uit zijn belangrijke en dichte bevolking kon halen.

De enkele nieuwe ondernemingen die in de laatste dekade in sommige plaatsen der streek gevestigd werden en die beter aangepast zijn aan de aktuele produktievereisten, zijn zonder twijfel de aanduiding van de nieuwe ekonomische konditionering in de streek (60). Deze inspanning behoort echter volgehouden te worden.

(59) Over dit probleem, zie: VERHULST L. — **o.c.**, passim.

(60) Betreffende de hedendaagse ekonomische struktuur: HOORN J.A. — **«La vallée de la Dendre ou le problème des villes-satellites».** In **Industrie. Revue des industries belges.** April 1959, pp. 244-233.

Deel IV : KONKLUSIES

1. STABILITEIT VAN DE KENMERKEN DER SUBSTREKEN.

Aan het einde van dit algemeen overzicht van de geschiedenis van de Denderstreek, welke in feite slechts een eerste poging was om de komponenten van haar struktuur en de grote lijnen van de evolutie te schetsen, komt de vraag naar konklusies. De Dendervallei vertoont voor het ogenblik tot op zekere hoogte gemeenschappelijke sociale karakteristieken. De verschillende onderdelen worden verenigd door eenzelfde ekonomische roeping en door menigvuldige en oude betrekkingen die tot stand gekomen zijn tijdens een lange historische evolutie. Anderzijds is het niet minder waar, dat de oude onderverdeling in verschillende politieke entiteiten (Keizerlijk Vlaanderen en Kroon Vlaanderen) en verschillende ekonomische zones met enigzins verschillende strukturen (vb. de streek van Aalst, Oudenaarde enerzijds en de streek van Dendermonde anderzijds), sporen nagelaten hebben die zich manifesteren in een zekere heterogeneïteit van de sub-streken (vb. de streek van Dendermonde, de Brabantse gemeenten, het land van Aalst en Geraardsbergen). Bovendien hebben deze onderverdelingen van de streek in sommige gevallen de verschillende substreken zo lang in betrekking gebracht met andere, buiten de streek gelegen, eenheden dat de homogeneïteit met deze laatste soms groter schijnt dan de homogeneïteit van de sub-streken onder elkaar (Denken we aan de gelijkaardigheid der streek van Oudenaarde, Schorisse en Geraardsbergen, en de verschillen tussen deze groep en de streken van Dendermonde en Asse bijv.).

Hieruit blijkt hoe er naast de natuurlijke onderverdelingen, die steeds een groot politiek en ekonomisch belang gehad hebben, er ook andere afbakingen zijn — deze ingesteld door administratieve beslissingen — maar die uiteindelijk een groot sociologisch belang gekregen hebben, zodanig dat men ze niet zonder gevaar kan verwaarlozen.

2. VERANDERING IN DE ATTRAKTIEPOLEN.

Terwijl de veranderingen in de vervoermogelijkheden grotendeels de bestaande attraktiepolen gevaloriseerd hebben, hebben ze anderzijds ook op gevoelige wijze het hinterland ervan gewijzigd. Soms ontstaan er nieuwe (Lede bv.) en vervallen er andere (Wichelen). Er moet de nadruk worden op gelegd dat er geen absoluut stabiele sociologische entiteiten bestaan. Zonder twijfel is de natuurlijke eenheid van de Dendervallei een konstante, gezien de menigvuldige relaties en betrekkingen in de streek zelf. Zij doet zich als konstante echter minder voelen in dezelfde mate als de natuurlijke hindernissen die haar afbakenen, minder determinerend worden voor het menselijk gedrag en er een grotere natuurlijke fluiditeit ontstaat.

Terwijl enerzijds de Dender zelf steeds een faktor van eenheid is in de streek, toch zien wij anderzijds dat de ekonomische ontwikkeling historisch helemaal gekonditioneerd werd door de wegen van oost naar west, die de Denderstreek nog steeds doorsnijden. Daardoor is de diversiteit van de Dendervallei van noord naar zuid te verklaren.

3. EVOLUTIE.

Een noemenswaardig ekonomisch leven ontstaat in de streek tijdens de XIIde en XIVde eeuw. Het ontwikkelt zich tenvolle tijdens de periode van de XVde tot en met de XVIIIde eeuw, niettegenstaande sommige krisisperioden. Zo vormden zich sociologische strukturen **die vrij goed geëquilibreerd waren en een hoge graad van specialisatie veronderstelden.** Twee elementen lagen aan de basis ervan : een talrijke bevolking en een in de internationale handel geengageerd artisinaat. De oorlogen, het buitenlands protektionisme (eerst het engelse in verband met de wol, dan het franse in verband met het vlas) en het ontstaan van gelijkaardige ekonomische aktiviteiten in de omringende landen (zoals het verbouwen van de hop in Duitsland) ruineren gedeeltelijk de ekonomische aktiviteiten van de streek. De bevolking zoekt echter steeds energiek naar andere wegen en oplossingen. **Te zeker van de vlasindustrie, ziet de bevolking in het begin van de XIXde eeuw niet in welke veranderingen er zich voordoen in die industrie, die evolueert van een ambachtelijke naar een gemechaniseerde nijverheid.** Niettegenstaande, geniet de streek nog van een uitstel, door de vertraging van de mechanisatie der vlasindustrie in vergelijking met de katoen- of wolindustrie. Wanneer zij met het verschijnsel gekonfronteerd wordt, is het te laat en op een periode van enkele jaren wordt de ondergang voltrokken.

Haar talrijke bevolking, die eerst een voorwaarde was tot haar welslagen, wordt opnieuw te werk gesteld, maar volgens negatieve processussen. Industriëlen vestigen zich in de Denderstreek om te profiteren van het overschot van lokale werkkrachten, waardoor een te kostelijk geachte mechanisatie vermeden wordt. Dat dit op lange termijn geen gezonde oplossing was, spreekt vanzelf. De tweede naoorlogse periode bracht bovendien een versterkte konkurrentie mee vanwege beter geoutilleerde ondernemingen. Gelukkig doen zich ook enkele tekenen voor die zouden kunnen aanwijzen op een positieve rekonversie van de ekonomische aktiviteit in de Denderstreek.

(Oktober 1960)

A. DELOBELLE
Assistent aan de Katholieke Universiteit te Leuven
Oud-medewerker aan studiegroep SODEGEC te Brussel

De heerlijkheid van Landegem te Oordegem

Het uitgestrekte Affligemse domein, dat met zijn 8262 ha. het aanzienlijkste was van de benediktijnerabdijen in de Oostenrijkse Nederlanden werd tot nog toe weinig bestudeerd (1). Wat de heerlijkheid van Landegem betreft, die tot het einde van het «ancien régime» de prelaten van Affligem als leenheren erkende, hebben we enkel bij De Potter en Broeckaert een tamelijk uitvoerige beschrijving gevonden (2). Zij beperken zich echter hoofdzakelijk tot de verschillende houders van de heerlijkheid en dit dan nog onvolledig. Dom Beda Regaus, laatste proost van Affligem († 1808) en voornaamste geschiedschrijver van de abdij, geeft in zijn «Bona Abbatiae Haffligemensis» haast niets over Landegem, tenzij enkele charters uit de 12e eeuw (3).

I. OORSPRONG.

Het ontstaan van de heerlijkheid blijft in het duister gehuld. In elk geval constateert men vanaf de 11e eeuw het bestaan van een adellijk geslacht, dat naar de plaats genoemd werd. Waarschijnlijk gebeurde de overdracht aan Affligem in 1218, toen de ridders van Landegem een groot gedeelte van hun allodiale goederen te Oordegem aan de abdij verkochten (4). Wij menen dat de abt van Affligem de grond toen in leen gaf aan hetzelfde adellijk geslacht, vermits hun afstammelingen in de 14e eeuw als vazallen van het leenhof van Affligem optreden. Het oudste leenboek van de abdij vermeldt als houder Zeger Cortrozijn, de zoon van Maria van Landegem, laatste van haar geslacht.

II. BESCHRIJVING.

De heerlijkheid bestond in de 14e eeuw uit een leen, dat waarschijnlijk 38 bunderen bedroeg, zoals in 1586 uitdrukkelijk wordt

---

(1) G. Boulmont — Nos Anciens Domaines Bénédictins vers la fin du XVIIIe siècle. 1914, blz. 151.

(2) F. De Potter en J. Broeckaert — Geschiedenis van de Gemeenten van Oost-Vlaanderen. 5e reeks, 4e deel: Oordegem.

(3) B. Regaus — Bona Abbatiae Haffligemensis, blz. 324 (Abdijarchief Affligem).

(4) E. de Marneffe — Cartulaire de l'abbaye d'Affligem et des monastères qui en dépendaient (Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique, Section II, Série des cartulaires et des documents étendus). Leuven, 1894-1901, blz. 375-77.

vermeld. De abdij bezat er nog een ander leen, zes bunderen groot, gelegen op de kouter van Landegem «in beyden zyden van de steenen tichelen». Het is niet duidelijk uit het leenboek op te maken of dit toen reeds tot de heerlijkheid behoorde zoals in 1586 blijkt. Het leenhof van Landegem bestond in 1429 uit een baljuw en vier leenmannen (5).

De pachtakte van 1422 geeft het goed een grootte van 46,5 bunder, waaronder weide, water en meers. De pacht bedroeg jaarlijks zeven schellingen grooten per bunder. Al het gewonnen fruit moest met de eigenaar gedeeld worden en de pachter zou jaarlijks voor de eigenares drie vaten lijnzaad zaaien. Van zijn kant was de eigenaar verplicht de pachter laken te geven voor een kerel ofwel acht schellingen grooten (6). In 1435 wordt de watermolen voor het eerst vermeld (7).

De bebouwde gronden, bossen, weiden en tienden waaruit de heerlijkheid bestond, brachten in 1479 jaarlijks 144 ponden parisis op (8). In 1541 bedroeg de pachtprijs van het landgoed 324 carolusgulden en een kuip boter van 40 steen. Het onderhoud van de gebouwen en van de watermolen was echter in de pacht begrepen (9).

Een meer uitvoerige beschrijving krijgen we pas in 1586 : «de heerlichede mette huysinghen, schueren, stallen ende andere edificien daer up staende consisterende in twee leenen... danof teersten groot es achtendertich bunderen ende dander zesse bunderen onder meers winnende lant ende andersins» (10).

De meest gedetailleerde beschrijving dateert van 1784. De totale oppervlakte bedroeg toen 44 bunderen en bestond uit twee lenen :

1. — Het grootste bedroeg 38 bunder en bestond uit velden, bos, weiden, meersen, wallen, pachthof en watermolen. Van dit leen werden talrijke achterlenen gehouden, waarvan sommige stonden «ten beste vrome» en andere «ten vollen relieve». Wanneer zij van eigenaar veranderden, hetzij door koop, hetzij op een andere wijze waren zij behalve het relief ook de tiende penning schuldig en het kamerlinggeld.

Daarenboven behoorde tot dit leen nog een heerlijke rente van 6 pond, 15 schellingen en 4 deniers parisis. Verscheidene gronden waren bovendien belast met 18 kapuinen en 64 hennen en een half jaarlijks te leveren aan de leenheer. Bij iedere verandering van eigenaar waren deze gronden de tiende penning schuldig en bij overlijden moest voor elk dagwand twee schellingen parisis betaald worden.

---

(5) Leenboek van Affligem, 1391-1481, f. 65 (Abdijarchief Affligem).
(6) Acten en Contrakten, keure 1435-36, 34v (Stadsarchief Gent).
(7) Ibidem 68v.
(8) Register van de lenen gehouden door het leenhof van Aalst, 1473. kopie uit de 17e eeuw, f. 436r (R.G. Fonds Kasselrij Aalst, nr 1518).
(9) Acten en Contracten, keure 1541-1542, blz. 242.
(10) Akte van de baljuw van Affligem van 1586 (Kasteelarchief Virelles).

2. — Het andere leen bedroeg zes bunderen en was gelegen op Landegemberg, eveneens onder Oordegem.

De heerlijkheid bezat de uitoefening van de drie justitiegraden of het berechten van alle criminele en civiele zaken. De heer had het recht een baljuw aan te stellen, alsook een volle bank van zeven schepenen en een volledig leenhof. Verder kwamen hem nog de volgende rechten toe : tol, vond, confiscatie bastaard, stragiers- of ander vreemd goed, beste hoofden, visvangst, vrije jacht, vogelvangst en boeten (11).

Meer dan eens, onder andere in 1530, hadden er tussen de dorpsheren en de heren van Landegem betwistingen plaats, welke gewoonlijk door de Raad van Vlaanderen moesten beslecht worden. Waren de dorpsheren meester van de wind te Oordegem, in andere woorden zo de windmolen hun toebehoorde, die van Landegem hadden er recht op de watermolen, alwaar niet alleen de ingezetenen van de heerlijkheid, maar ook die van Oordegem, Smetlede en Ottergem volgens een vonnis van genoemde Raad, hun graan mochten laten malen (12).

Volgens het getugienis van Van Gestel waren, in zijn tijd althans, alleen de burgerlijke zaken van de bevoegdheid der wethouders van Landegem, terwijl de vonnissen wegens misdaden door de baljuw van Oordegem werden uitgevoerd (13).

III. HOUDERS VAN DE HEERLIJKHEID.

Joannes de Landerghem, miles komt voor in een charter uit het jaar 1070 van de Gentse Sint-Pietersabdij. In 1130 treffen we **Lambertus de Landegem** aan in een oorkonde van de Sint-Baafsabdij. **Heve de Landenghem** treedt op als getuige in 1209 in een charter van Gerard de Lewergem aangaande de bezittingen van de abdij van Ninove te Woubrechtegem in het allodium van Massemen (14).

In 1218 verkocht **Balduinis de Landengem** al de tienden, bebouwde en onbebouwde gronden, die hij in de parochie van Oordegem bezat, het bos uitgezonderd, voor de som van tachtig vlaamse ponden aan de abdij van Affligem. Dit gebeurde met toestemming van zijn broeders, de ridders Henricus en Michael, van zijn echtgenote Ermengardis en van zijn zonen en dochters. Bovendien schonk hij alle rechten die hij op de kerk had, als aalmoes aan de abdij voor zijn zieleheil en dat van zijn echtgenote, ouders en kinderen. Hij erkende ook onrecht-

---

(11) Leenboek van Affligem 1771-1795, f. 227-234 (Rijksarchief Brussel, Schepengr. 48).

(12) Acten, decreten en sententien, 1622-1628 (R.G.).

(13) C. van Gestel — Historia sacra et profana archiepiscopatus Mechliniensis. 1725, b 296.

(14) J. De Smet — Recueil des chroniques de Flandre. 1841, blz. 825.

matig aan de abdij het bezit van de grond betwist te hebben, die zijn vader Henricus van Herdersem aan Affligem had geschonken. Zijn broers verkochten ook de tienden van hun allodia. Michael verkocht eveneens de tiende van het leen, dat hij hield van Egidius de Houthem.

Plechtig werd de afstand bevestigd in de woning van Balduinus, in tegenwoordigheid van de ridder Giselbertus de Sottengem en de abt (Robertus) en de keldermeester van Affligem. Daniel, priester van Oordegem sprak vervolgens, met de stool bekleed, de kerkban uit over allen, die de abdij in deze zaak zouden benadelen (15).

In 1220 treedt Balduinus de Landengem, miles op als getuige bij een schenking van Hildegardis, vrouwe van Melle, aan de kerken van Gontrode en Bottelare (16). Wie de **Henricus de Landengem** is, die we het volgend jaar, alsook in 1235 aantreffen, blijft onzeker. Het kan de zoon, doch ook de broeder van Balduinus zijn. In 1221 vinden we hem als getuige in een charter van Giselbertus de Sottegem als leenman van deze laatste en van de abt van Sint-Pieter (17). In 1236 verschijnt hij in een oorkonde van de schepenen van Aalst aangaande een overeenkomst tussen de abdij Affligem en Mathilde, weduwe van Walterus de Houthem (18). **Egidius, miles de Landrenghem** bevestigt in 1244 een akte van zijn vader Joannes, aangaande een tiende van Erembodegem (19).

In de 14de eeuw vinden we twee schepenen van Gent, die deze naam dragen: **Walter van Landeghem** werd in 1302 aangesteld als achtste schepen van de tweede bank, terwijl **Jan van Landeghem** in 1311 als eerste schepene verschijnt van de zelfde bank. Het wapen van het geslacht bestond uit drie schelpen van geel in een veld van zilver (20).

Maria van Landegem huwde eerst met **Zeger Cortrozijn,** heer van Melle, en vervolgens met ridder Lodewijk van de Walle. Lodewijk van Male, graaf van Vlaanderen, verleende hen op 31 januari 1353 een levenslange rente van 100 pond parisis als beloning voor de diensten hem bewezen door Lodewijk van de Walle en zijn vader (21). Een zoon uit het eerste huwelijk, eveneens **Zeger Cortrozijn** geheten, erfde de heerlijkheid. Hij was gehuwd met **Clara van Zeeuwer-**

---

(15) E. de Marneffe, o.c., blz. 375-77.

(16) A. Van Lokeren — Chartres et documents de l'abbaye de S. Pierre au mont Blandin à Gand depuis sa fondation jusqu'à sa suppression. 1868, blz. 244.

(17) Ibidem, blz. 246.

(18) E. de Marneffe, o.c., blz. 537-539.

(19) Ibidem, 628-30.

(20) P. de l'Espinoy — Recherche des antiquitez de Flandres. 1631, blz. 351, 381.

(21) Ibidem, 351.

ghem (22). In 1390 bevestigde hij als forestier en opperjager van Vlaanderen, dat de abdij Affligem hem vier pond groot voor hondegeld had betaald, alhoewel zij er niet toe verplicht was. Moest zijn «gheduchte heer van bourgoignen graeve van vlaendren» het toch eisen ofwel de belasting voor de «güsten» (gîte) van de honden, dan beloofde hij aan Affligem twee maanden «respüt» om de nodige stappen te kunnen doen. Zeger was ook de heer van Melle en Herseaux (23). In 1405 vinden wij de heerlijkheid op naam van zijn dochter, **Yolande van Kortrijk** (24).

Drie jaar later verschijnt als bezitter **Oste van der Bare,** alias Tiercelet, die het toen verkocht aan **Jacob van den Audenhove** (25). Vervolgens wordt diens zoon **Daneel** als bezitter vermeld in 1422 en 1429. De twee lenen schijnen een tijd lang gescheiden te zijn geweest, daar wij als vorige bezitters van het kleinste van zes bunder **«Joffrouwe Millesent»,** echtgenote van Jan van Vrechem en hun zoon **Jan** vermeld vinden. Deze laatste was in 1429 baljuw, met als mannen van leen: Jan van der Heych, Ywaen van Papegem, Jan Cop en Jan de Man (26).

Het goed behoorde in 1434 aan **Hendrik Utenhove** en **Nicolaas van Hoedevelde,** waarna het bij koop overging aan **Margarethe Corthals,** weduwe van Jan Harincx. De koopprijs van de heerlijkheid bedroeg 40 ponden gr. en voor de molen 36 ponden gr. (27). Margaretha schonk het goed van Landegem als bruidschat aan haar dochter **Jozyne Harnicx,** die huwde met **Willem van der Cameren.** Deze hadden het in leen in 1443, toen Laureis van Busseghem baljuw was, met als mannen van leen: Jan Mertens, Hubert Godair, Henricus Spytael en Heynricus Scotelerre (28). Vervolgens kwam de heerlijkheid aan hun dochter **Kathelijne,** op wiens naam ze staat in 1456, toen Andries de Clerc baljuw was met als mannen: Walter van Assche, Heynricus Coevoet, Jozys de Muene en Joannes Andries (29).

---

(22) Ibidem 297. P. de l'Espinoy meende dat het dorp Landegem bedoeld werd, wat door de «Dictionnaire des Communes Belges» zonder meer werd overgenomen. De Potter en Broeckaert verwezen echter reeds naar Landegem onder Oordegem, wat bevestigd wordt door het oudste leenboek van Affligem, dat in 1443 uitdrukkelijk Zeger Cortrozijn vermeld als vroegere houder van de heerlijkheid.

(23) Charters van Affligem, 22 (Archief Aartsbisdom Mechelen).

(24) Weezenboeck van 1405-1406 (Stadsarchief Gent).

(25) De Potter en Broeckaert, o.c., 12.
Jacob van den Houdenhuus, de jonge, had een broer, Jan genaamd, «zone van Janne van den Haudenhuus, doude, al waest dat hij tanderen tijde religieus gheweest hadde jnden cloester van Bodelo, hadde zo verre ghedaen an onsen heleghen vader den paeus van Roeme, als dat hij werlic pbr. bedeghen was». Volgens sommigen maakte hij aanspraak op het leen van zijn broer.

(26) Leenboek van Affligem, 1391-1481, f. 65.
Zie ook Schepengriffie arr. Br. nr 58, f. 901; nr 60, f. 444 (R.A. Brussel).

(27) Akten en contracten, keure 1435-1436, 68v (Stadsarchief Gent).

(28) Leenboek van Affligem, 1391-1481, f. 62v.

(29) Ibidem.

Zij huwde ridder Roland de Wedergrate, die als leenman van de prelaat van Affligem vermeld wordt in 1473 met een jaarlijks inkomen van 144 ponden parisis (30).

Daarna treffen we de rechtsgeleerde **Philip Wielant aan** als heer van Landegem. Hij bekleedde de ambten van raadsheer van de Grote Raad van Mechelen en voorzitter van de Raad van Vlaanderen. In 1473 in het huwelijk getreden met Joanna van Halewijn overleed hij op 2 maart 1520 en werd begraven in de Sint-Jacobskerk te Gent. Hij schreef verscheidene belangrijke werken. Na zijn afsterven kwam de heerlijkheid aan zijn zoon **Jan**, lid van de ridderorde van Sint-Jan van Jerusalem, die te Mechelen overleed en Landegem naliet aan zijn zuster **Florentina**, gehuwd met **Steven van Liedekerke.**

In 1530 behoorde Landegem aan **Margaretha van Wedergrate**, weduwe van Joris van der Meere. Omtrent het midden van de 16de eeuw was de heerlijkheid in het bezit van **Joos van der Meere**, heer van Voorde, gehuwd met **Anna de Chasteler.** Na het overlijden van Joos, trad zijn weduwe opnieuw in het huwelijk met Jacques de Lalaing, heer van Zandbergen. **Izabella**, een dochter uit het eerste huwelijk, kwam vervolgens in het bezit van het leengoed en trouwde met **Jan de Mastaing** (31).

In 1586 verkocht jonker **Adolf van der Meere**, heer van Voorde (zoon van Joos en Catherina van der Beken) de heerlijkheid met nog een ander leen van vijf bunder, dat gehouden werd van de heer van Mastaing aan **Jan Tacquet**, poorter van Antwerpen, voor de som van 6.800 gulden. Het goed van Landegem was toen belast met een jaarlijkse rente ten voordele der Sint-Agathakapel in de Sint-Baafskathedraal, terwijl de «muelenacker» bezet was met een rente ten voordele van de pastoor van Oordegem voor een jaargetijde. Jan Tacquet verkocht nog hetzelfde jaar alles voor dezelfde som aan **Frans van der Piet**, eveneens poorter van Antwerpen. Deze deed de koop voor zijn echtgenote, Elisabeth van Os (32). In 1624 behoorde de heerlijkheid aan **Joris van der Piet**, in 1636 aan **Balthazar van der Piet** (33), in 1642 aan **Diericx van der Piet**, die overleed op 8 oktober 1660 en het koor van de kerk van Oordegem begraven werd (34). Zijn dochter Elisabeth huwde met jonker **Guillaume de Mayere**,

(34) C. van Gestel, o.c., II, blz. 296.
Zijn grafschrift luidde als volgt: «Theodorus van der Piet; heere van Landeghem en Boeyghem etc., jongman out 68. jaeren, is gestorven 8 Octobris 1660. Bidt voor de ziele».

(30) Register van de leenen, gehouden van het leenhof van Aalst. 1473, f. 436r R.G. Fonds Kasselrij Aalst, nr 1518).

(31) F. De Potter en J. Broeckaert, o.c., blz. 14-15.

(32) Akte van de baljuw van Affligem van 1586 (Kasteelarchief Virelles). Zie ook het leenboek van Affligem, 1588-1629, f. 991v (R.A.B. Schepengr. arr. Br., nr 58), waar Adolf van der Meere in 1585 als houder van de heerlijkheid wordt vermeld.

(33) Leenboek van Affligem, 1667-1795, f. 80 (R.A.B. Schepengr. 45). Lucas de Bock verbond zich op 20 juni 1636 jegens Balthazar tot een rente van vier ponden grooten op een hofstede aan de Sprotdries te Oordegem.

doch beiden overleden vroegtijdig met achterlating van een zoon **Bartholomeus.** Als voogd van vaderszijde werd Bartholomeus van Craywinckel, heer van Sombeke en koopman te Antwerpen aangesteld. Hij was gehuwd met Isabella de Mayere. De heerlijkheid van Landegem was toen zo zwaar belast dat ze volgens de overeenkomst, die Guilliaume met priester David van der Nieuwenborcht in 1665 had besloten, aan deze laatste rechtens toekwam. David verzaakte echter op 13 maart 1670 voor notaris Cornelis te Antwerpen aan al zijn rechten, ten voordele van Bartholomeus de Mayere, op voorwaarde dat de hem verschuldigde 20.000 gulden terugbetaald werden. Hij was waarschijnlijk verwant aan de knaap, vermits Jan van Nieuwenborcht, baljuw van de heerlijkheid van Landegem, optrad als voogd langs moederszijde. De zaak kwam op 12 februari 1671 voor het leenhof van Affligem, dat toen bestond uit Joannes van Nuffel, stadhouder, met als mannen van leen: Gillis Breem, Nicolaes Robijns en Philippus van Nuffel ter vervanging van Adriaen van Nuffel, «hunnen medecompagnon» (35).

Bartholomeus van Craywinckel maakte als voogd nog nieuwe schulden bij. Zo leende hij bij «Barbara De Herde, coopvrouwe binnen Antwerpen» op 13 maart 1670 de som van 8.000 carolusgulden (36). In 1681 trad magister Bartholomeus de Mayere in de Societeit van Jezus. Daar zijn goederen belast waren met verscheidene schulden, gecontrakteerd door zijn vader, grootvader en voogd en «geen bequamen middel en wort gevonden om voornoemde schulden te voldoen besunderlyck in deze conjuncture des tijds» deed hij afstand van de heerlijkheid van Landegem, alsook van zijn andere goederen, op voorwaarde dat zijn oom de schulden zou betalen, alsook zijn kostgeld. Op 1 maart 1694 werd alles bekrachtigd door het leenhof van Affligem, dat toen bestond uit Michel Cornelis, Franchois en Gillis Robijns en Jacobus de Witte (37). Bartholomeus van Craywinckel verkocht echter reeds op 2 april 1697 de heerlijkheid aan zijn schoonzoon, jonker **Pedro Hunens,** die gehuwd was met **Cathatharina Carolina van Craywinckel.** Deze had zijn schoonvader reeds in 1692 geldelijk bijgestaan (38). Het leenhof van Affligem bestond toen uit stadhouder Michiel de Rudder, «licentiaet in beyde de rechten», Martinus de Clercq, Gillis Robijns, Jacobus de Witte en Guilliam de Baetselier (39).

Pedro Hunens deed in 1698 bij Isabella Gevaerts te Antwerpen een lening van 10.500 gulden en belastte de heerlijkheid bij die gelegenheid met een jaarlijkse rente van 626 gulden en 5 stuivers. Op 24 juni van dat jaar kwam de zaak voor het leenhof van Affligem. Franchois Robijns trad op als plaatsvervanger van stadhouder Michiel de Rudder, die dikwijls afwezig was. De andere leden waren:

---

(35) Leenregister van Affligem, 1667-1705, f. 23 (R.A.B. Schepengr. 45).
(36) Ibidem, 21.
(37) Ibidem, 21.
(38) Ibidem, 21.
(39) Ibidem, 24.

Joos van Nuffel, Andries de Witte, Peeter van Broecke en Gillis Robijns. Martinus De Clercq, griffier van Landegem, vertegenwoordigde jonker Pedro (40). In 1706 verkocht Pedro 134,5 roeden grond te Landegem aan de «heeren Leden van Vlaenderen» voor de som van 14 schellingen en 8 groten. Joos Corthals, ontvanger van de Staten, verscheen hiertoe op 12 december 1736 voor het leenhof van Affligem, waarvan Jacobus de Witte toen griffier was en dat verder samengesteld was uit Judocus Godefroy, Franchois de Witte, Franchois Robijns en Jan Baptist de Witte (41). Pedro Hunens overleed op 3 augustus 1716 en werd, evenals zijn echtgenote, in de kerk van Oordegem begraven (42).

De heerlijkheid kwam aan zijn zoon **Carolus Franciscus,** die ze op 14 juli 1734 te Gent voor de schepenen openbaar verkocht aan **Marie Anne Bernardine Maelcamp,** en dit voor de som van 17.015 gulden, 15 stuivers en 9 deniers. Op 27 juli 1734 werd de overdracht behandeld door het leenhof van Affligem, dat samengesteld was uit Jacobus de Witte, griffier, Judocus Godefroy, Jan Baptist de Witte, Laurys de Ridder en Peeter de Vis (43).

De nieuwe eigenares was geboren te Sevilla op 19 mei 1710. Samen met haar vader Jacobus legde zij op 27 januari de rente af, die sinds Pedro Hunens op de heerlijkheid drukte (44). Bij de wijding van de Mariaklok te Oordegem in 1769 fungeerde zij als meter (45). Op 10 mei 1784 deed zij bij «donatie inter vivos» afstand van alle lenen en allodiale goederen, die zij bezat te Oordegem, Westrem en Smetlede, ten voordele van haar petekind **Jan Baptiste Constant Joseph Maelcamp.** Zij verbleef toen als geestelijke dochter te Gent. Al haar goederen, de heerlijkheid van Landegem inbegrepen, bedroegen 69 bunder. Judocus Francies Neyt en Guilliaume van Wittenberghe, notarissen te Gent, getuigen dat zij was «gaende staende ende wel gebruykende haere sinnen memorie ende verstandt... soo ons uyt de discourssen met haer gehouden volcomentlijck is gebleken». «Mejoufrouwe Marie» verklaarde deze schenking te doen «uyt liefde ende affectie, die sy is draegende tot Joncker Jan Baptiste van wie sy meter is over de vonte... by gifte metten warmden handt». Zij reserveerde zich echter «het volle bladt, revenuen ende incommen haer leven geduerende». Charles Borromeus Aloysius, vader van de begunstigde, aanvaardde in diens naam de schenking. De meter overleed reeds op 25 juni van hetzelfde jaar en werd begraven in Sint-Baafs. Charles de Witte, baljuw van Oordegem, verscheen op 2 juni

(40) Ibidem, 24.

(41) Leenboek van Affligem, 1706-1770, f. 474v (R.A.B. Schepengr. 47).

(42) Hun grafschrift luidt: «Cy gist le noble homme Pedro Huens, Sr de Landeghem, Boyeghem, etc, qui mourut le 3 d'Aoust 1716 et la noble Dame son espouse, Catharina Caroline de Craywinquel de Sombecq, laquelle mourut le 28 d'Aoust, et leurs successeurs. R.I.P.».

(43) Leenboek van Affligem, 1706-1770, f. 440 (R.A.B. Schepengr. 47).

(44) Leenboek van Affligem, 1667-1705, 24 (R.A.B. Schepengr. 45).

(45) F. De Potter en J. Broeckaert, o.c., blz. 28.

1784 als procurator voor het leenhof van Affligem, dat voorgezeten werd door «sieur Joannes Baptista de Sie ten desen maele substituut in plaetse van d'heer Joannes Dominicus Gheude stadhoudere» en dat verder samengesteld was uit Egidius de Nil, Petrus Jacobus van Stiechel en Judocus Verbeken (46).

Jonker Jan Baptist was de laatste heer van Landegem. Hij werd in Sint-Baafs gedoopt op 2 januari 1782 en huwde te Bergen op 24 januari 1810 met Charlotte Desirée Ursule Thérèse Jacquier de Virelles, dochter van Nicolas Jacquier, heer van Virelles en schepene van Bergen. Hij noemde zich Maelcamp de Landegem en overleed te Gent op 6 september 1831. Zijn zoon Alfred, die in 1860 de titel van baron verwierf, voerde de titel van Landegem niet meer, doch verving hem door Virelles (47).

De inlijving van de Oostenrijkse Nederlanden bij Frankrijk had als gevolg de afschaffing van alle heerlijke rechten en de opheffing van de abdij van Affligem. Dit betekende dan ook het einde van de oude heerlijkheid, al bleef de titel tot 1831 bestaan. Het indrukwekkende hof te Landegem, dat in 1810 nog een uitgestrektheid had van 43 ha. bewaart echter tot heden toe de herinnering aan het eeuwenoude riddergoed.

Affligem. Dom Wilfried Verleyen O.S.B.

---

(46) Leenboek van Affligem, 1771-1795, f. 227v-234v (R.A.B. Schepengr. 48).

(47) Annuaire de la Noblesse de Belgique. 1874, blz. 212-215.

(*) Aanvullende nota bij de geschiedenis van Oordegem, van De Potter en Broeckaert: Uit het Affligemse cartularium blijkt dat de heerlijkheid van Oordegem reeds in 1371 behoorde aan de heren van Gaver of het geslacht van Laval. Toen werd immers een twist beslecht tussen deze heren en de abdij van Affligem aangaande de goederen van deze laatste in Oordegem. Een scheidsgerecht bevestigde dat de abdijheren van Affligem geen sterfkoop schuldig waren voor hun goederen te Oordegem, daar het allodiale gronden waren ofwel lenen van hen afhankelijk, behalve zes dagwand weide. Op 15 mei 1371 verschenen op het kerkhof van Oordegem als gevolmachtigden, Guilelmus de Reynersukere vanwege de heren van Gaver en Livinus de Poele, scriptor van Affligem. Gregorius Tinctor van Dendermonde, geestelijke van het bisdom Kamerijk en keizerlijk notaris stelde de oorkonde op, in tegenwoordigheid van Egidius Daniels, pastoor van Oordegem; Egidius de Hoeve, priester; Joannes, geestelijke van Ossenbroek; Joannes Oste, baljuw van Affligem...
De officiaal van Kamerijk bevestigde het jaar daarop deze oorkonde. (B. Regaus — Hafflighemum Illustratum T. I, pars. 2, 800-803; Abdijarchief Affligem).

(**) Bij ons bezoek aan het hof te Landegem hebben we met vreugde vastgesteld, dat **de huidige eigenaar, de bekende internist Dr A. Sierens, van Aalst,** zich beijvert om de oude gebouwen, versierd met wapenschild en jaartal 1627, stijlvol te restaureren.

ONZE BIBLIOGRAFIE

1) **ALGEMEEN.**

PRUD. M. JANSSENS:

LIJST VAN DE GEKENDE WILHELMIETENMONIKKEN VAN BEVEREN WAAS.

Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas. 1964. Deel 67, blz. 185-211.

Uit onuitgegeven en uitgegeven bronnen heeft schrijver 128 namen van Wilhelmieten van het Beverse klooster bijeengebracht. De excerpten, die volgen, hebben een of ander verband met de stad Aalst en met het Land van Aalst.

— Antonius Bette, van 1655-1661 prior te Beveren, kwam van het Wilhelmietenklooster van Aalst. Hij was familie der heren van Schellebelle, Lede en Wanzele.

— Petrus Borrekens, monnik te Beveren, van 1683-1685. Deed zijn noviciaat in het klooster te Aalst.

— Pieter van Braecle (1541). Te oordelen naar zijn wapenschild was hij familie der heren van Opbrakel.

— Willem Diericx (1776). Geboren Aalstenaar. Na de suppressie van het Beverse klooster in 1783 kwam hij naar Aalst.

— Fabri, alias de Smidt. Was prior te Aalst in 1670-1678.

— Judocus Canis (D'Hondt) was in 1709 te Aalst geprofest. In 1713 supprior aldaar.

— Pieter de Kever. Geprofest te Aalst in 1708. In 1740 was hij biechtvader van het klooster aldaar.

— Carolus Colins. In 1643 prior te Beveren. Kwam van het klooster te Aalst.

— Jan Baptist Colins. Vermoedelijk neef van voorgaande. Stamde af van een Aalsterse familie. Prior te Beveren in 1754-1755.

— Romanus Coucke. Geboren te Aalst. In 1655 prior te Aalst.

— Ferdinand Cromphout. Geboren te Zottegem. Prior te Beveren in 1720-1723. Was mogelijk broer van de Wilhelmiet Franciscus Cromphout, pastoor te Putte in 1720-1730.

— Christiaan Marcx. Geboren te Aalst. Was aldaar novicenmeester. Overleed in 1720.

— Andreas de Percy. Vermeld in 1620. Zoon van een uitgeweken Engelse familie. de Percy's kochten in 1617 het leengoed Terdonck te Berchem-Oudenaarde.

— Jozef Sophie. In 1756 te Antwerpen geboren. Deed zijn humaniorastudiën bij de Jezuieten te Aalst.

— Henricus Spierincx (†1651). Werd te Aalst geprofest.

— Jacobus Teniers (†1736). Vermoedelijk een neef van David Teniers van Antwerpen en van Benediktus Teniers, Wilhelmiet te Aalst.

— Jacobus Toebast. In 1631 te Gent geboren. Zijn vader was heer van 's Gravendries te Michelbeke.

— Joannes van Weert (1474). Kwam uit Aalst naar Beveren bij de stichting van het klooster aldaar.

2) **ALGEMEEN.**

VANDER POORTEN WILLY:

LAND VAN AALST. HERBERGSPREUKEN - HERBERGUITHANGBORDEN.

Oostvlaamsche Zanten. 40e jg. 1965, nr 1, blz. 26-27.

Teksten genoteerd te Appelterre, Erembodegem, Hemelveerdegem, Kerkken, Meerbeke, Nederbrakel en Zandbergen.

3) **ALGEMEEN.**

JOS. MUREZ:

GEKLASSEERDE MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN (8e reeks).

Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen. 14e jg., nr 1 - Januari-februari 1965, blz. 13-15. Drie illustr.

Korte beschrijving der kerk van Bottelare, Deftinge, Denderhoutem en Denderleeuw, die behoren tot de reeks geklasseerde monumenten.

4) **MATER.**

HENDRIK DAEMS:

DE NARRENDANS TE MATER.

Oostvlaamsche Zanten. 39e jg., 1964, nr 5-6, blz. 183-187. Twee illustr.

Historiek en beschrijving van de eeuwenoude ommegang van de spelemannen ter gelegenheid van de paardenommegang op 10 juli, feestdag van de H. Amelberga.

5) **MERE.**

ALB. D'HOKER:

DE FRANSE OVERHEERSING.

Mededelingen van de Heemkundige Kring (Mere). Jg. V, nr 1, 1965, blz. 1-3.

Het gaat hier praktisch uitsluitend over de correspondentie van en naar Dominicus de Swaef, uit Erpe, soldaat onder Napoleon, die in 1812 te Madrid als soldaat overleed. Hij was de zoon van J. de Swaef en Maria van Gyseghem, beide uit Erpe. Graag wisten we in wier bezit het gebruikte dagboek berust. Dit ter notatie van het bronnenmateriaal.

6) **MERE.**

YOLANDA SUYS:

BETEKENIS EN HERKOMST VAN DE VOLKSE BENAMINGEN VAN DE MEERSE FAMILIES.

Mededelingen van de Heemkundige Kring (Mere). Jg. V, nr 1, 1965, blz. 4-5.

Deze reeks volkse benamingen legt, naast het typische volkse element, ook een bizonder accent op de genealogische gegevens.

7) **MERE.**

ALB. D'HOKER:

MARIAVERERING TE MERE. DE OMMEGANG VAN ONZE LIEVE VROUW VAN DE ROZENKRANS.

Mededelingen van de Heemkundige Kring (Mere). Jg. IV, 1964, nr 4. blz. 1-3. Drie illustr.

Het oude beeld van O.-L.-Vrouw zou dateren uit de 14e of 13e eeuw. Onafscheidbaar hiermee verbonden is de eeuwenoude ommegang van O.-L.-Vrouw van de Rozenkrans, die loopt over 14 kapellen en waarvan de oudste dateert van 1640.

8) **OPHASSELT.**

X.: SCHANDPAAL TE OPHASSELT HEROPGERICHT.

De Gazet van Antwerpen (dagblad). 26 nov. 1964. Een illustr.

Onder de leiding van Zeereerwaarde Heer Delmotte — thans president van het Bisschoppelijk Grootseminarie te Gent — werden een paar jaren terug, opgravingen gedaan, die het voetstuk en het onderste gedeelte van de schandpaal naar boven brachten. Ophasselt heeft terug zijn schandpaal.

9) **OVERBOELARE.**

F. VAN COETSEM:

ENKELE BESCHOUWINGEN OVER TRANSCRIPTIEMETHODES BIJ VERGELIJKING VAN DIALECTOPTEKENINGEN IN HET ZUID-OOSTVLAAMSE GEBIED.

Taal en Tongval. Tijdschrift voor de studie van de Nederlandse Volks- en Streektalen. 17e jg., afl. 1 en 2. Januari 1965, blz. 63-87. Met een kaart.

De Leuvense hoogleraar van Coetsem, geboortig van Geraardsbergen, confronteert zijn eigen gekozen materiaal, nl. een honderdtal woorden uit Overboelare met het materiaal van Overboelare in Blancquaerts dialectatlas. Op het einde van zijn betoog concludeert de auteur: «De confrontatie van Blancquaerts materiaal en het mijne is niet ongunstig uitgevallen, al is een vrij grondige interpretatie daarbij noodzakelijk gebleken. Het lijkt me dan ook onjuist, zonder meer afwijzend te staan tegenover optekeningen die door menselijke gehoorwaarneming zijn geschied, maar men moet bij de waardering en beoordeling van die optekeningen rekening houden met diverse factoren die de bruikbaarheid ervan begrenzen en ook goed weten dat die waardering en beoordeling van geval tot geval anders kan zijn.»

10) **RONSE.**

A. CAMBIER:

DE OPGRAVINGEN IN DE KRYPTE DER ST.-HERMESKERK (1959-1964).

Annalen. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse en het Tenement van Inde. 1964, blz. 130-178. Twaalf illustr. (plans).

Wie spreekt van opgravingen te Ronse, noemt terzelvertijd de naam Cambier. Hij is met dit werk vergroeid. Zijn publikaties desaangaande wekken veel interesse. Deze bijdrage brengt ons een synthese van de opgravingen in de periode van 1959-1964. Na de inleiding, de opgravingen in de krypte, techniek der opgravingen, gaat hij over tot het uitweiden over de toestand van het opgravingsterrein en de resultaten en vondsten: romeinse vondsten, merovingische en karolingische sporen, resten uit de 10e eeuw, de kleine Sint-Pietersparochiekerk, het romaanse kapittelkompleks, sporen van werken rond 1200, sporen van herstelling van de kerk ca. 1260, verder sporen uit de Middeleeuwen, de vergroting van de krypte in de 16e eeuw, sporen uit de 17e en 18e eeuw, sporen van restauratie ca. 1900 en de restauratiewerken ter gelegenheid van opgravingen 1959-1965. Uit dit alles meent schrijver de oudste geschiedenis van het Stift te kunnen samenvatten in zeven welomlijnde conclusies.

11) **RONSE.**

HENRI J. BOCKSTAL.

HET WAPEN VAN RONSE. EEN HISTORISCH-HERALDISCHE STUDIE.

Annalen. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse en het Tenement van Inde. 1964, blz. 55-113. Twaalf illustr.

Worden achtereenvolgens behandeld: het wapen van de stad Ronse tot op het einde van het Oud-Regime; tijdens de Franse overheersing; onder het Hollands bewind; het stadswapen na 1830. Het Hollands goevernement

heeft destijds een grote vergissing begaan. Schrijver hoopt vurig dat dit zou ongedaan worden door terug het wapen uit het Oud-Regime in te voeren.

12) RONSE.

O. DELGHUST :

CELEBRITES RENAISIENNES.

Annales. Cercle Historique et Archéologique de Renaix et du Tenement d'Inde. 1964. pp. 5-48.

Deze studie biedt, in extenso, een rijke reeks biografische gegevens en notities over de topfiguren van Ronse: Jean Devos (15e eeuw); Pierre Titelmans (1501-1572); de familie van Wynghene (15e en 16e eeuw); Jean Vanderhaeghen (1520-1573); Laurent en Pierre Ghiffens (15e en 16e eeuw).

13) RONSE.

HENRI J. BOCKSTAL :

DE 8 KWARTIEREN VAN DE VERDWENEN GRAFSTEEN VAN JACOBUS D'HANE, KANUNNIK VAN SINT-HERMES TE RONSE.

De Middelaar tussen de Genealogische Navorsers. Nr 114, anno XIX, 6/1964, blz. 338-340.

We vermelden de belichte wapenkwartieren : d'Hane, van den Broecke, van Halmberghe, Snellaert, Stalins, Cobbaut, del Val, en Pinsoens alias Pochon.

14) RONSE.

G.H. HOOREMAN :

LISTE DES BOURGEOIS D'ALOST RESIDANT A RENAIX (3e partie).

L'Intermédiairedes Généalogistes. Nr 113, anno XIX, 5/1964, pp. 266-281.

Zeer uitgebreide poorterslijst van 1645-1789. De patroniemen zijn gepubliceerd naar het origineel.

15) SINT-MARIA-OUDENHOVE.

ERNEST EYLENBOSCH :

MOMENTOPNAME VAN HET PLATTELAND MEER DAN DRIE EEUWEN GELEDEN.

Oostvlaamsche Zanten. 39e jg., 1964, nr 5-6, blz. 190-198.

Dit artikel, een recensie van «Hof und Wirtschaft der Ribnitzer Bauern» van Karl Baumgarten en Ulrich Bentzien (Berlin) doet de lezer de vraag stellen : Valt er uit dezelfde tijd een gelijksoortig document in verband met de Vlaamse landbouwgeschiedenis aan te wijzen ? Het antwoord lijkt negatief. Als summiere hoevebeschrijving van bij ons te lande citeert schrijver het origineel van de beschrijving van het Goed te Nieuwpoort, eigendom der kartuize van St.-Martens-Lierde. Voornoemd citaat is getrokken uit het pacht- en rentenboek der kartuize van het jaar 1426, thans berustend in het Rijksarchief van Ronse, Fonds Kartuizers St.-Martens-Bos, nr 3.

16) SINT-MARTENS-LIERDE.

J. VRANCKEN :

HET OUDE ZELEM.

Eigen Schoon en De Brabander. XLVII jg., 1964, nrs 9-10, blz. 369-392. Vier illustr.

In zijn vervolgreeks publiceert schrijver zijn eerste bijdrage over de geschiedenis van de kartuize Sint-Jansdal te Zelem. De stichtingsakte dateert van 1328. De kartuize van Sint-Martens-Lierde is hetzelfde jaar opgericht. De auteur vermeldt hier in het kort de stichting van de Lierdse kartuize.

GOTTEM a/Leie. Valère GAUBLOMME.

Onze voorouders weigerden overdreven belastingen te betalen...

1735

Het kollegie van de gedeputeerden der 2 Steden (Aalst en Geraardsbergen) en van het Land van Aalst beslist op 17 augustus 1735 te leveren 17.000 «rations daeghs ten advenante van 5 stuyvers ieder, te beghinnen met den eersten november 1735 en te eindigen op 31 december 1735», in plaats van de 25.000 rantioenen gevraagd door de keizer voor zijn leger.

Zij verrechtvaardigen deze vermindering bij de levering door het feit **«dat binnen den selven lande (van Aelst), op verscheydene parochien sijn voorghevallen groote ruinen in de vruchten, soo door den haghel als door de rispen ende venijnighe beesten».**

Zij voegen er aan toe gedurende dit jaar geen «extraordinaire beden, subsidien ofte lasten» meer te zullen toestaan.

(kerkelijk fonds).

1746

Tegenover de nieuwe lasten, opgelegd op 4 april 1746, zullen de gedeputeerden van de Steden en het Land van Aalst hun best doen om de helft bijeen te krijgen en dit bij drie maandelijkse afbetalingen, gezien het Land van Aalst veel geleden heeft onder de troepenbeweging en de talrijke opeisingen (beslissing van 16-11-1746).

(kerkelijk fonds).

D.

HET LAND VAN AALST

Tweemaandelijks Tijdschrift

Voorzitter : F. Courteaux, Acaciastraat 7, Aalst - Tel. (053) 280.96

Beheerder : A. van Lul, de Nayerlaan 51, Brussel 19 - Tel. (02) 4461.22

Redaktiesekretaris : E.H. J. de Brouwer, pastorie, St.-Gillis-Denderm. Tel. (052) 232.17

Recensiedienst : E.H. V. Gaublomme, pastoor, Gottem - T. (051) 630.80

Ruildienst : Marcel Cornelis, Dwarsstraat 21, Denderleeuw

Prijs voor het jaarabonnement :
voor leden 120 F, voor steunende leden 200 F en voor ereleden 500 F te storten op de postrekening «Het Land van Aalst», nr 5869.11

Gewoon los nummer (25 F) te bestellen bij de beheerder en te storten op voornoemde postrekening.

INHOUD VAN Nr 2
1965

A. Delobelle — De Denderstreek. Sociologische schets van een historische ontwikkeling 45

W. Verleyen — De heerlijkheid van Landegem te Oordegem 71

V. Gaublomme — Onze Bibliografie 80

D. — Onze voorouders weigerden overdreven belastingen te betalen... 84

Drukkerij «Het Reklaamblad», Nieuwstraat 29, Lede - telefoon (053) 237.87